

CARLES RIBA I LA TRADUCCIÓ

JORDI MALÉ

QUADERNS, 1

PUNCTUM & TRILCAT

ESTUDI INTRODUCTORI

RIBA, TRADUCTOR

*Tradueixo per guanyar-me la vida:
no sóc ni professor, ni periodista, ni novel·lista,
ni poeta de cuplets o de mítings versificats.¹*

Nascut l'any 1893, Carles Riba es va donar a conèixer literàriament el 1911, quan comptava amb divuit anys, mitjançant una traducció publicada en forma de llibre: *Les Bucòliques de Virgili*, traducció que va obtenir força ressonància a la premsa i dins els cercles literaris catalans.² Riba era, aleshores, un estudiant universitari que, com la majoria de joves amb inclinacions literàries, cursava simultàniament la carrera de Lletres i la de Dret. Lector empedreït i poeta novell que escrivia versos a la seva enamorada, havia destacat en l'estudi del llatí durant el batxillerat i començava a fer-ho a la universitat, on també seguia les assignatures de grec, hebreu i àrab.

Amb tot, la universitat de començaments de segle no podia oferir una autèntica especialització en llengües antigues. Hi havia, certament, una tradició de professors humanistes —en el sentit d'estudiosos i traductors de llengües i obres clàssiques— a la Universitat de Barcelona, encetada a mitjan segle XIX per Antoni Bergnes de las Casas, seguida per Josep Balari i Antoni Rubió i Lluch, i que aleshores continuava Lluís Segalà.³ Però de les seves aules no en podien sortir especialistes en grec o en llatí com s'esdevenia en països com Alemanya o França, de tradició filològica molt més antiga i consolidada. Si els llicenciats catalans en Lletres (com ho serà Riba el 1913) volien aprofundir en el llatí o el grec, els calia anar a l'estranger o bé fer-ho de manera autodidacta. I així ho va fer inicialment Riba, per a qui la traducció primerenca de les *Bucòliques* fou un exercici entre escolar i universitari, alhora que un camp de proves on el futur humanista afrontava, amb plena consciència, els problemes del procés de traducció i assajava de trobar-hi solucions, més o menys reeixides, per exemple respecte a la mètrica (com veurem més avall).

1 Carta de Riba a Josep Pla del 16-II-1949 (*Cartes IV*, p. 223).

2 Respecte a la vida de Riba, vegeu Medina *Riba I i II*.

3 Vegeu *Grans mestres*, pàssim.

A la versió de les *Bucòliques* aviat en seguiren d'altres de textos llatins, com ara la del *Cant de noces* de Catul i la d'un fragment de la primera de les *Geòrgiques* de Virgili (presentades, respectivament, als Jocs Florals de Girona de 1911 i als de Barcelona de 1912).⁴ I realitzà, per encàrrec de Lluís Segalà, professor seu de grec a la universitat, la traducció d'una de les *Vides* de Corneli Nepos, la de *Temístocles*, publicada en forma de llibre dins una col·lecció de l'Institut de la Llengua Catalana cap al 1914.⁵

Riba no trigà a emprendre, d'altra banda, el trasllat de textos poètics grecs: entre 1912 i 1913 traduí Safo i Píndar, a més de les *Anacreòntiques*. I, encara, realitzà una traducció de l'hebreu: el *Càntic dels Càntics*. Gairebé tot plegat abans de complir els vint anys.⁶

No eren només les llengües clàssiques, però, l'objecte d'interès del jove traductor, que ja als anys del batxillerat, entre 1907 i 1910, i a banda del francès, començà a aprendre l'italià, l'anglès i l'alemany, llengües que practicava assajant de traduir poemes de Carducci i de D'Annunzio, de Shakespeare i de Longfellow (a més de textos d'Edgar Allan Poe), versos de Goethe i contes dels germans Grimm (Medina *Riba I*, p. 15, 157 i 161).⁷

Entre 1913 i 1914 publicà a la revista *Catalunya* una versió indirecta de l'obra de teatre *El Revisor*, del rus Nikolai V. Gògol (també editada en volum, i que en edicions posteriors es titularà *L'inspector* i *L'inspector general*).⁸

4 Reproduïdes a Molas-Medina 1986. Riba traduí, segurament cap al 1918, un altre poema de Catul (CXVI), que va romandre inèdit però que s'ha conservat (Torné 1993b). L'any 1930, d'altra banda, amb motiu del bimil·lenari del naixement de Virgili, Riba refarà la versió de la quarta de les *Bucòliques*, que s'ha conservat mecanoscrita (Medina 1983).

5 Es té constància que el 1918 Riba, també per encàrrec de Segalà i per a una altra col·lecció, va traduir, almenys parcialment, les *Històries* d'Heròdot, per bé que no se n'han conservat els textos; vegeu Carles Miralles, «Lluís Segalà: entre tradició i Noucentisme», dins *Grans mestres*, p. 75.

6 Les poesies de Píndar aparegueren en diversos números de la revista *Catalunya* (1913-1914) i de *La Revista* (1917), i una en l'*Almanac de la poesia 1917* (publicat a Barcelona per l'impressor F. Altés); han estat reproduïdes a Molas-Medina 1986. Les de Safo i les *Anacreòntiques* s'han publicat pòstumament (Torné 1996a, 1997, 2002). La traducció del *Càntic dels Càntics*, a la qual Riba afegiria la del *Llibre de Rut*, serà publicada a Barcelona el 1918 per les Publicacions de «La Revista», i posteriorment per la Fundació Bíblica Catalana (1930 i 1948).

7 Vegeu algunes d'aquestes traduccions primerenques a Medina 1990b.

8 És probable que en fes la traducció a partir d'una versió en llengua alemanya, que és la de totes les edicions de Gògol conservades a la biblioteca personal de Riba (dipositada a la

A partir de 1914 començà a traduir els contes de l'escriptor nord-americà Edgar Allan Poe, un dels que més llegí i admirà a la joventut (els contes foren posteriorment revisats i aplegats en volums per la Societat Catalana d'Edicions i per l'Editorial Catalana, i a la postguerra per l'Editorial Selecta). I aquell mateix any 1914 apareixia la primera de les poques traduccions que va fer al castellà, segurament per encàrrec: la de la novella romàntica *La Novia de Lammermoor*, del britànic Walter Scott, traslladada conjuntament amb Josep Leonart i publicada a Barcelona per l'Editorial Ibèrica.⁹ A tall més anecdòtic, cal registrar també la traducció de tres poemes: una cançó anglesa de finals del segle XVIII, «Un vell meravellós», publicada, sota el pseudònim «Ot», a la revista *Cuca Fera* l'abril de 1917 (Guardiola 1993); el poema «La Nau», de Gabriele d'Annunzio (autor que ja havia traduït de més jove), inserit dins el número de setembre de 1917 de *La Revista*; i, uns dos anys abans, la versió (de ben segur indirecta) d'un fragment del *Gitanjali* de l'escriptor indi Rabindranath Tagore, publicada als *Quaderns d'Estudi* el novembre de 1915.¹⁰

Precisament la feina com a redactor exercida des de 1915 als *Quaderns d'Estudi*, publicació pedagògica orientada per Eugeni d'Ors, i la de crític literari tant a *La Veu de Catalunya* (des del juny de 1914, i amb regularitat des de 1918) com a *La Revista* de Josep M. López-Picó (des de 1915), combinades amb la seva activitat com a poeta (aleshores escrivia els poemes del *Primer llibre d'Estances* i els de *La paraula a lloure*) i com a narrador (relats de *L'ingenu amor* i *Les aventures d'en Perot Marrasquí*), faran que minvi l'activitat traductora de Riba, només mantinguda amb la publicació de contes de Poe

Biblioteca de Catalunya). En la revisió de l'obra que farà l'any 1957 (per a l'Editorial Selecta, amb l'afegit del relat *L'abric*), se serví de traduccions alemanyes i italianes, a més d'adreçar consultes sobre l'original rus a l'escriptor mallorquí Guillem Nadal (cf. *Cartes III*, p. 430-431 n. 4). No se sap què motivà Riba a realitzar aquesta traducció; potser, simplement, el seu provat gust pel teatre i per l'humorisme, ben present a l'obra.

9 Duu a creure que es tractà d'un encàrrec el fet que, en una carta a Carles Rahola del 29 de setembre de 1922, Riba escrigui: «Gràcies a Déu, fora d'una o dues traduccions de batalla, he escrit sempre en català» (*Cartes IV*, p. 42).

10 Hi podria tenir a veure l'afecció que la poeta Clementina Arderiu, amb qui Riba es casarà l'any següent, tenia per Tagore, que la dugué a incloure'n unes quantes «interpretacions» dins la seva obra *L'alta Llibertat* (1920). L'any 1913, d'altra banda, li havia estat concedit el premi Nobel de literatura.

i algun poema de Píndar.¹¹ A mitjan 1917, d'altra banda, empenia, per iniciativa de Josep Carner, el seu repte traductor més ambiciós, que l'absorbirà per complet: una versió poètica de l'*Odissea* d'Homer, que seria publicada el 1919 a l'Editorial Catalana, dirigida literàriament pel mateix Carner. La traducció fou àmpliament comentada i celebrada en la premsa.

A partir de l'any 1918, Riba inicià un seguit de col·laboracions, com a traductor, amb l'esmentada Editorial Catalana. Casat amb la també poeta Clementina Arderiu des de 1916, la manca de feina fixa l'obligava a dur a terme activitats esparses i ben diverses. Per una banda, professava cursos de literatura i també de llengües clàssiques a l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat des de 1915 i a l'Escola de Bibliotecàries des de 1916. I per una altra, va fer de la traducció una de les seves fonts d'ingressos, la qual cosa el dugué a acceptar encàrrecs de l'Editorial Catalana que bon poc tenien a veure amb la literatura, com ara uns quants dels petits volums de la col·lecció «Enciclopèdia Catalana»: *Exploració polar*, de William S. Bruce (1918), i *Astronomia*, d'Arthur R. Hinks (1919, amb A. Desvalls); i dos altres volumets que li devien resultar força menys feixucs: *El Renaixement*, d'Edith Sichel (1919), i *L'antic Orient*, de D. G. Hogarth (1920). També durant els anys vint Riba realitzà algunes traduccions en castellà per raons bàsicament crematístiques, en aquest cas fruit d'un acord de col·laboració amb l'Editorial Labor de Barcelona; exceptuant el volum *Islamismo*, de D. S. Margoliouth (1926), totes les obres van ser tractats literaris: *La poesia homèrica*, de Georg Finsler (1925); *Caracteres y tipos esenciales de la Historia de la Literatura inglesa*, de M. M. Arnold Schröer (1925); *Historia de la Literatura latina*, d'Alfred Gudeman (1926); i *Historia de la Literatura alemana*, de Max Koch (1927).¹²

Al costat d'aquestes traduccions, Riba n'emprengué d'altres de pròpiament literàries. Així, la seva atracció pel Renaixement, acrescuda pel viatge per Itàlia que realitzà el 1920, el dugué a traduir alguns fragments de l'autobiografia de l'artista Cellini, amb el títol *De la "Vita" de Benvenuto Cel-*

¹¹ En aquells anys Riba també traduí, en prosa, una petita antologia de fragments d'autors llatins, inclosa dins el manual *Nocions de literatura llatina*, de la sèrie «Minerva. Col·lecció Popular dels Coneixements Indispensables» (Barcelona, cap a 1917).

¹² Dins les traduccions ribianes de textos de crítica literària poden incloure's el fragment «D'un estudi sobre Charles Péguy», d'Ernst Robert Curtius, i el de «Marginals a la crítica», de Kasimir Edschmid, publicats al número de març de 1925 de *La Revista*.

lini (1920), traducció que ampliarà el 1932 (amb la col·laboració de Joan Estelrich) per a la Llibreria Catalònia.

La majoria de les traduccions que realitzà als anys vint estaven destinades a la «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana. Per una banda, essent ell mateix autor de relats per a la mainada (*Les aventures d'en Perot Marrasquí, Sis Joans*), hi publicà dos volums de *Contes d'infants i de la llar* dels germans Grimm (1919 i 1921).¹³ Un seguit de traduccions, per altra banda, segurament li foren suggerides per Carner com a director literari de l'editorial: des d'*El romanç de Tristany i Isolda*, relat èpic restaurat per Joseph Bédier (1921), fins a *Bártek el Vencedor i altres contes*, del polonès Henryk Sienkiewicz (1922), passant per la novella romàntica *Pau i Virgínia*, de Bernardin de Saint Pierre (1921) —per bé que és dubtosa l'autoria d'aquesta traducció, signada amb el pseudònim Albert Cabestany (cf. Malé *Poètica Riba*, p. 331-333).

El viatge per Alemanya que realitzà entre 1922 i 1923, becat pel Consell de Pedagogia de la Mancomunitat per estudiar-hi sota el mestratge del filòleg Karl Vossler, li permeté de descobrir dos autors que es posà a traduir de seguida: per una banda, el novel·lista suís en llengua alemanya Gottfried Keller —«que està furiosament de moda a Alemanya», escriurà Riba a Joan Estelrich el 14 de març de 1922 (*Cartes III*, p. 540)—, del qual traduirà una petita novella, *Els tres honrats pintaires*, que anirà apareixent a *La Publicitat* durant el 1924 (i serà publicada en volum el 1932), a més de l'aplec de relats *La gent de Seldwyla* (1925). L'altre autor que descobrí en terres alemanyes, i que havia d'exercir una poderosa influència en la seva poesia (aleshores escrivia els versos que integraran el volum *Estances. Llibre segon*), fou el romàntic Friedrich Hölderlin, del qual oferí una breu mostra de poemes al número d'abril de 1923 de *La Revista*, a més de publicar una versió de l'*Oda als alemanys* a *La Publicitat* de l'1 d'abril d'aquell any. No serà fins a la postguerra, però, que Riba aplegarà en volum les traduccions de Hölderlin, realitzades al llarg dels anys vint i trenta.

També degué ser a Alemanya on descobrí Franz Kafka, de qui traduí (i sembla que fou la primera traducció peninsular de l'escriptor txec) el con-

13 També dins el camp de la literatura infantil, i ja a la postguerra, Riba publicarà, el 1957, la traducció dels llibrets *La infància de Babar* i *Babar i la vella senyora*, de Jean de Brunhoff. Pòstumament, el 1964, apareixerien les seves traduccions de *Babar en globus* i *El coronament de Babar*.

te «Un fraticidi», publicat a la revista *La Mà Trencada*, sota l'epígraf «Literatura expressionista», el 24 de desembre de 1924, quan Riba ja havia retornat d'Alemanya.¹⁴ Fou aquell mateix any, molt probablement, que aparegueren dues traduccions seves a la col·lecció de volumets «La Novella Estrangera», editada a Barcelona: *Laura o El Segell Roig*, del francès Alfred de Vigny, i una versió reduïda d'*El dux i la dogaresa* (*Marino Falieri*), de l'alemany E. T. A. Hoffmann.¹⁵ Entre mitjan 1923 i començaments de 1925, d'altra banda, anà publicant un seguit de traduccions de contes d'escriptors europeus a les planes de *La Publicitat* (on també col·laborarà com a crític literari).¹⁶ I el 1931 va publicar la traducció, feta conjuntament amb el seu amic Josep Millàs Raurell, de la novel·la *Ella*, del britànic H. Rider Haggard (1931), editada per la Llibreria Catalònia.

Dues traduccions d'encàrrec, com a conseqüència de la relació que Riba mantenia aleshores amb el món del teatre, foren, d'una banda, la versió en prosa d'*Aululària* (*Comèdia de l'olla*), del comediògraf llatí Plaute, feta a instàncies d'Adrià Gual i representada pels alumnes de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic el 15 d'abril de 1924 a la Sala Myria de Barcelona;¹⁷ i, d'altra banda, la versió en vers del text de l'oratori *Èdip Rei* (*Oedipus Rex*), de Jean Cocteau, que fou estrenat, amb música d'Igor Stravinsky, el 23 de desembre de 1933 al Gran Teatre del Liceu de Barcelona, i publicat pel Liceu el mateix any.¹⁸

Finalment, una carta del 20-XI-1929 escrita per Joan Puig i Ferrer, director literari de l'editorial Proa a la dècada dels vint, testimonia que Riba havia traduït aquell any l'escriptor txec en llengua alemanya Rainer Maria

14 Cinc anys després traduirà una breu selecció de poemes de l'autor expressionista alemany Theodor Däubler, publicada al número de juliol-desembre de 1929 de *La Revista*, quan feia poc que l'escriptor havia visitat Barcelona per fer una dissertació al Conferentia Club.

15 Als darrers fulls del primer dels dos volumets s'anunciava la traducció ribiana del *Werther* de Goethe, de la qual, però, no es conserva cap vestigi.

16 Contes de Georges Courteliene, August Strindberg, Lafcadio Hearn, Leonid Andreiev, Robert Browning, O. Henry, Tristan Bernard, Hans Ostwald, I. L. Peretz, O. Tannbergler, G. Keller, H. Sienkiewicz, Guy de Maupassant, Ch. Dickens, N. Gògol i F. Mistral. Vegeu-ne l'inventari complet a Medina 1985.

17 Reproduïda al número de gener-juny de 1927 de *La Revista*.

18 Es té constància d'una altra traducció teatral de Riba, no conservada: la de *La Senyoreta Júlia*, de Strindberg, enllestida el desembre de 1922 (quan era de viatge per Alemanya), fruit de la col·laboració pactada amb Millàs Raurell amb vista a la temporada del Romea; cf. la carta de Riba a Millàs del 8-XII-1922 (*Cartes 1*, p. 237).

Rilke (*Medina Riba I*, p. 268 n. 5). Malgrat que a la carta no es precisa quines obres en traslladà, el fet que dins la biblioteca de Riba figuri un exemplar de poesies originals de Rilke amb l'ex-libris ribià datat el gener de 1929 i que s'hagin conservat, entre els seus papers personals, diversos poemes rilkeans traduïts, permet deduir que és a aquestes versions poètiques que es referia Puig i Ferrerter. Cap d'elles no va aparèixer publicada en vida de Riba. Van ser donades a conèixer pòstumament per Edicions 62 el 1984 sota el títol *Esbossos de versions de Rilke*, a cura d'Enric Sullà.¹⁹

A totes aquestes traduccions d'obres en llengües modernes realitzades entre els anys vint i trenta,²⁰ cal afegir-hi les d'autors clàssics que publicà amb posterioritat a la versió de l'*Odissea* de 1919.

Riba, que ja tenia decidida la seva vocació pel grec, havent traduït en vers Homer va voler fer el mateix amb Sòfocles i aplegà en un volum les tragèdies *Antígona* i *Electra* (1920). Empreneu, a més, la traducció de prosistes grecs, i publicà un volum amb les *Vides d'Alexandre i de Cèsar* de Plutarc (1920), i dos més amb *Els deu mil*, de Xenofont (1922).²¹ Aquest mateix any tenia enllestida, a més, una versió poètica de les tragèdies d'Eurípides *Alceïstis* i *Medea*, que quedà en un calaix (*Cartes I*, p. 206).²² Abans d'emprendre el viatge per Alemanya, i per encàrrec de Josep M. Capdevila, també traduï, en castellà i en català, uns fragments de la *Política* d'Aristòtil, que foren publicats amb el títol de *Crítica del Comunisme* igualment el 1922.²³

Aquell mateix any es creava a Barcelona, gràcies al mecenatge de Francesc Cambó, la Fundació Bernat Metge, amb l'objectiu de publicar en cata-

19 Sullà en publicà, abans, una selecció al núm. 26 d'*Els Marges*, de setembre de 1982.

20 També es conserva, a l'Arxiu Riba (dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya), la traducció catalana inèdita d'uns quants poemes de l'escriptor anglès del segle XVII Andrew Marvell, en cinc fulls manuscrits sense datació (esmeno la referència que figura a *El Fons Carles Riba i Clementina Arderiu de l'Arxiu Nacional de Catalunya (1909-1989)*. A cura de Betlem Martínez i Raduà i Rosa M. Cruellas i Serra. Barcelona: ANC, 1996, p. 42).

21 El segon volum d'*Els deu mil* conté, a tall d'apèndix, la traducció de la *Vida d'Artaxerxes* de Plutarc.

22 La versió de *Medea* serà publicada al cap d'uns anys, parcialment al número de gener-desembre de 1926 de *La Revista* i sencera dins la *Miscel·lània Crexells*, editada a Barcelona el 1929.

23 Per a aquesta data, que no figura al llibre, vegeu *Cartes IV*, p. 40-41 n. 5. Riba també havia convingut amb Capdevila la traducció d'alguns fragments de Xenofont per a la mateixa col·lecció bilingüe («Biblioteca d'Estudis Socials»), que finalment no veurien la llum.

là els clàssics grecs i llatins. Riba no trigà a col·laborar-hi. I el 1925, a més, va rebre un nomenament per ocupar la doble càtedra de grec —elemental i superior— en el si de la Fundació. Amb vista a aquest nou càrrec, Cambó li pagà una estada de dos mesos a París per acabar de perfeccionar els seus estudis de grec en contacte amb especialistes (P. Mazon, A. Puech, L. Méridier, A. M. Desrousseaux, M. Croiset i J. Malye), la qual cosa li permeté de preparar un pla de docència per a la càtedra de la Fundació seguint els principis metodològics dels principals professors francesos (Torné 1996b). Riba, així, havent assolit una completa i rigorosa formació, podia, finalment i amb plenes garanties, donar lliure curs a la seva reconeguda vocació d'hellenista, alhora com a traductor i com a professor (faceta, aquesta última, que també va poder desenvolupar a les classes de llengua grega que professà a la Universitat de Barcelona des de 1927).

Les seves primeres contribucions a la col·lecció d'«Escriptors Grecs» de la Fundació foren obres d'autors que ja havia traduït: d'una banda, els *Records de Sòcrates* (1923) i les *Obres socràtiques menors* (1924) de Xenofont; i, d'altra banda, l'any 1926 encetava la publicació dels volums que havien de contenir (fins a una quinzena) la totalitat de les *Vides paral·leles* de Plutarc (1926-1946). En l'endemig, fruit d'un encàrrec, publicaria dins la col·lecció d'«Escriptors Llatins», el primer dels dos volums de les *Obres* del poeta Ausoni (1924; el segon apareixerà el 1928), traduïdes conjuntament amb Mn. Antoni Navarro.²⁴

L'any 1929, Paul Mazon, un dels mestres hellenistes amb qui Riba havia estudiat a París, vingué a Barcelona a fer una dissertació sobre Èsquil al Conferentia Club. És possible que fos arran d'aquesta conferència i de la visita de Mazon que Riba concebés el projecte de traduir les tragèdies esquilianes, en un moment en què la seva activitat era sobretot poètica (sonets de *Tres suites*) i crítica (principalment a *La Publicitat*). S'hi posà entre finals de 1930 i començaments de 1931. I entre 1932 i 1934 publicà a la Funda-

24 Val a dir que el primer volum l'havia traduït sencer Navarro; així s'anunciava al catàleg general d'octubre de 1923 de l'Editorial Catalana, dins l'apartat de la Fundació Bernat Metge (p. 12). El director de la Fundació, Joan Estelrich, proposà a Riba de fer la revisió d'aquest volum mitjançant una carta datada el 6 de setembre de 1923 (*Cartes IV*, p. 69 n. 1 [n'és mena la data, clarament errònia]); però aquesta revisió degué ser tan considerable que Riba acabà constant com a co-traductor a la portada tant del primer com del segon volum. En una altra carta a Estelrich, del 14 de setembre de 1924, Riba al·ludirà a «la tràgica llaua del text de Navarro», en referència al primer volum d'Ausoni (*Cartes IV*, p. 81).

ció Bernat Metge tres volums amb les *Tragèdies* d'Èsquil traduïdes en prosa (seguint les normes de la Fundació). L'any 1933, d'altra banda, Riba ja tenia també traduïdes en prosa les tragèdies de Sòfocles, amb vista a la seva publicació dins la Bernat Metge; publicació que, tanmateix, no es va poder realitzar fins després de la Guerra Civil.²⁵

Amb l'esclat de la guerra, la Generalitat, amb l'objecte de salvar la Fundació Bernat Metge, se n'apropià i en nomenà Riba comissari. Durant el conflicte, les tasques que hagué de realitzar-hi, afegides a les diverses activitats que dugué a terme com a membre de la Institució de les Lletres Catalanes i als diversos textos que anà escrivint com a mostra del seu compromís, en tant que intel·lectual, amb la govern republicà, gairebé no li deixaren temps per a la traducció. Tenint en compte, a més, que anava component els poemes de *Del joc i del foc*, i que el 12 de maig de 1938 llegia la seva tesi doctoral sobre l'obra *Nausica*, de Joan Maragall, no ha de sorprendre que entre el 36 i el 39 sols arribés a publicar una traducció, corresponent al vuitè volum de les *Vides paral·leles* de Plutarc.²⁶

L'exili va comportar per a Riba, com per a bona part dels intel·lectuals catalans, un decisiu punt d'inflexió en la seva trajectòria, tant personal com professional. L'Isle-Adam (on començà a escriure les *Elegies de Bierville*), Bordeus i Montpeller seran les successives destinacions del seu peregrinar per França entre març de 1939 i abril de 1943. Mancat de recursos econòmics, a finals de 1941 Riba es va oferir a l'editor Josep Janés per col·laborar, com a assessor i com a traductor (bé que anònim), en la seva editorial barcelonina, que en aquells moments de repressió franquista sols podia publicar en castellà (*Cartes II*, p. 228 n. 9). Fruit d'aquest acord van ser les traduccions cas-

25 Ell mateix en deixà constància a la «Nota preliminar a una traducció en vers de les tragèdies de Sòfocles» de 1951; text inclòs dins el present volum. Encara amb relació a l'any 1933, el 19 de juny Riba va pronunciar una conferència, al Conferentia Club de Barcelona, sobre el poeta grec arcaic Arquíloc, dins la qual oferí la traducció de diversos dels seus fragments (Cornudella 1986).

26 Això no obstant, a la portadella del número de novembre de 1938 de la *Revista de Catalunya* s'anunciava una traducció ribiana de l'*Empèdocles* de Hölderlin. D'aquesta traducció sols ha restat un petitíssim fragment, conservat a l'Arxiu Riba (ANC); el fragment es va publicar, sota el títol «De *La mort d'Empèdocles*», a la revista *Reduccions*, 23/24, setembre-novembre 1984, p. 19 (reproduït a Medina 1987, on es transcriuen, a més, altres fragments de Hölderlin traduïts per Riba i inclosos dins uns apunts sobre l'escriptor alemany escrits molt probablement el 1942; cf. Balasch 1987: 15-20).

tellanes, proposades pel mateix Riba, de la novella *Claudia*, de Geneviève Fauconnier, publicada el 1942 (sota el pseudònim Javier Barceló), i de les biografies *Pascal*, de Dmitri Merejkovski, i *Miquel Àngel*, de Marcel Brion, acabades a mitjan 1942 i començaments de 1943, respectivament, però no publicades ni conservades.²⁷ També realitzà les traduccions, proposades per Janés, d'*Hiperión o el ermitaño de Grecia*, de Hölderlin, i de la novella *Enrique de Ofterdingen*, de Novalis, acabades entre la tardor de 1942 i principis de 1943, tampoc no publicades però sí conservades (*Medina Riba I*, p. 404-408).

Encara per a l'editor Janés, Riba revisà i corregí, a més de redactar-ne la introducció i les notes, la traducció castellana feta al segle XIX per Antonio Ranz Romanillos de las *Vidas paralelas* de Plutarc, que aparegué en nova edició el 1945 (Riba hi emprà el pseudònim Carlos Ibarra). I, finalment, traduï al castellà una biografia de *Dante* escrita per Louis Gillet, que fou publicada el 1947 fent-hi ja constar el seu nom autèntic.²⁸

Abans, Josep Palau i Fabre, que havia estat un dels promotors de l'edició de les *Elegies de Bierville* apareguda clandestinament a Barcelona el 1943 (amb fals peu d'impremta: Buenos Aires, 1942), impulsà l'edició d'un volum que aplegava les *Versions de Hölderlin* traduïdes per Riba entre els anys vint i trenta, volum publicat a Barcelona el 1944 (novament amb fals peu d'impremta: Buenos Aires, 1943).²⁹

Retornat a Catalunya a la primavera de 1943, i després d'un any de vida discreta (durant el qual compongué bona part dels poemes de la darrera secció de *Del joc i del foc*), l'1 de juliol de 1944 Riba signà un contracte amb el mecenes Fèlix Millet i Maristany per refer, al llarg de divuit mesos, la seva traducció en vers de l'*Odissea* de 1919, que considerava envellida. La nova traducció no

27 Vegeu les referències que hi fa Riba a les cartes al seu fill Jordi transcrits a *Medina Riba I*, p. 405-408. Tot i que Riba hi esmenta, de Brion, tant la biografia de *Miquel Àngel* com la de *Llorenç, el Magnífic*, tenint en compte que d'aquesta última en va aparèixer el 1942 una traducció a Barcelona de Josep Farran i Mayoral dins l'editorial Iberia, la que ell devia traduir és la de *Miquel Àngel*.

28 És probable que també fos deguda a un compromís amb Janés la preparació d'una *Antologia amorosa*, amb la traducció castellana de poemes clàssics grecs i llatins, i també japonesos de diverses èpoques, que no fou publicada però que es conserva (sense datació) entre els papers de Riba.

29 També de l'any 1944, concretament del 7 de gener, data una còpia mecanografiada, conservada a l'Arxiu Riba (ANC), de la traducció del poema «Sí...» de l'escriptor britànic d'origen indi Rudyard Kipling; traducció reproduïda a *Reduccions*, 5, juliol 1978, p. 37-38 i 73.

seria publicada fins al 1948 i en edició de bibliòfil —un tipus d'edició que trobava menys dificultats per superar la censura aleshores vigent i que permetia de comptar amb la venda segura d'uns quants exemplars a un preu elevat.

També per iniciativa de Fèlix Millet, l'any 1951 Riba publicà, igualment en edició de bibliòfil, un volum de *Tragèdies* de Sòfocles amb la traducció en vers d'*Edip Rei*,³⁰ *Edip a Colonos* i *Antígona*.³¹ No pogué veure editades la resta de les tragèdies sofoclianes en vers, que ja havia acabat de traduir el 1949 i que seran publicades pòstumament per l'hellenista Carles Miralles el 1977 a l'editorial Curial. Miralles també hi publicarà, el mateix any, les versions en vers de les tragèdies d'Eurípides, que Riba anà traduint entre 1949 i 1954, i que quedaren inèdites.³²

Per realitzar la traducció en vers de les peces de Sòfocles apareguda el 1951 Riba es va servir de la versió en prosa que ja n'havia fet abans de la guerra i que estava destinada, per bé que no hi pogué ser publicada, a la Fundació Bernat Metge. Com que la Fundació, d'ençà de 1946, anava representant una certa normalitat de funcionament,³³ Riba es va decidir a arranjari aquella versió en prosa i la donà a llum l'any 1951 (el mateix en què apareixien les traduccions sofoclianes en vers), dins la col·lecció d'«Escriptors Grecs», en un primer volum de *Tragèdies* de Sòfocles, al qual en seguirien tres més (1959, 1961 i 1964; els dos últims, pòstums, foren completats, quant a l'aparat de notes i els textos preliminars, per Joan Petit i Manuel Balasch).

Degué ser cap a l'any 1950, d'altra banda, que la poeta Rosa Leveroni va fer una traducció del llarg poema de T. S. Eliot *Terra erma*, traducció que fou profusament corregida per Riba i que s'ha conservat mecanoscrita (Malé 1999).

Uns anys més tard, el 1954, Julia Iatridi, una escriptora grega que va contactar amb Riba després d'haver llegit les *Elegies de Bierville*, li va fer conèi-

30 Excepte en la traducció del ja esmentat oratori de Jean Cocteau, Riba sempre va escriure Edip com a mot agut (per bé que s'ha acabat per imposar la forma Èdip).

31 En aquells moments, Riba escrivia els poemes de *Salvatge cor*. I el fet que un d'ells es tituli «Hercules (Eteus)» (datat 6-VIII-1951) fa pensar que és d'aquesta època la traducció en vers que Riba deixà inacabada de la tragèdia de Sèneca *Hèrcules a l'Eta* (Serrallonga 1979).

32 Les traduccions de totes les tragèdies euripidianes estan datades, excepte les d'*Alcestis* i *Medea* (de les quals ja havia fet una versió poètica el 1922), i les d'*El Ciclop* i *Les Troianes*. De la traducció d'aquesta última, Riba en va publicar dues escenes a la *Miscel·lània del Club dels Novel·listes* 1956.

33 Entre 1939 i 1946 sols va publicar un volum: el núm. IX de les *Vides paral·leles* de Plutarq, que va aparèixer el 1942 sense que hi constés el nom de Riba, que encara estava exiliat.

xer la poesia de l'autor neogrec Konstandinos P. Kavafis. Riba, que havia començat a escriure la darrera obra poètica que publicaria en vida (*Esbós de tres oratoris*), es posà a traduir-lo gràcies a una subvenció del bibliòfil Josep M. Vall i Perdigó. La seixantena llarga de poemes que traslladà no seran publicats, però, fins al 1962 per Teide, i reeditats el 1975 per Curial (*Cartes II*, p. 402-403; *Medina Riba II*, p. 75 i 183).

També serà Vall i Perdigó qui encarregarà a Riba la traducció de *La cançó d'amor i de mort del corneta Christoph Rilke*, publicada pòstumament a Barcelona l'any 1965, i reeditada el 1981 per Curial (*Riba II*, p. 183 n. 6).

Carles Riba va morir l'any 1959, havent deixat un dels corpus de traduccions més importants de les lletres catalanes.

LES TRADUCCIONS I LA PRÒPIA OBRA

*Una traducció és sempre una obra d'amor.*³⁴

Malgrat que bona part de la traduccions realitzades per Riba al llarg de la seva vida van ser degudes a encàrrecs, i més d'una obeí a una pura necessitat de subsistència, mai no va considerar la feina traductora com una activitat secundària i subsidiària. Menys encara quan afrontava el trasllat d'autors literaris, i especialment quan traduïa escriptors pels qui sentia una gran predilecció.

El grau d'implicació i compromís personals amb què anava escrivint la seva obra de creació fou, així, el mateix amb què va emprendre la traducció d'autors com Homer, Hölderlin, Sòfocles i Poe, per esmentar sols alguns dels que li eren més cars. De fet, en parlar del procés de traducció, sovint utilitzava el terme «recreació», bo i alludint a l'aportació que, com a escriptor i com a artista que treballa amb els mots, inevitablement realitzava en traslladar a la pròpia llengua una obra que havia estat escrita en una altra.

Al costat de la implicació i el compromís, cal afegir-hi, a més, el sentit de la responsabilitat. Com a escriptor i creador que ell mateix era, i amb una elevada concepció del que és la literatura, sempre s'acostava a les obres dels autors que volia traduir amb respecte, perquè sabia que «traduir és, en cer-

³⁴ «Designi del traductor», escrit per Riba com a pròleg a *Històries Extraordinàries d'Edgar A. Poe*. Primera sèrie (1915); text inclòs dins el present volum.

ta arièlica manera, també servir: no pot anar sense aquella humilitat [...] de qui es fa seu un destí d'altri».³⁵

Tenint en compte, d'altra banda, que la formació d'un escriptor depèn tant de l'experiència vital que va adquirint com, sobretot, de les lectures que van poblant la seva memòria i enriquint la seva consciència i el seu imaginari, pot afirmar-se que cada traducció realitzada per Riba esdevenia, en tant que lectura personal i profunda, un acte mitjançant el qual s'anava formant tant l'home com el crític, el narrador i, principalment, el poeta que simultàniament anava esdevenint. No ha de sorprendre, doncs, que en el seu pensament i en la seva producció, especialment en la poesia, es trobin ressons dels autors i les obres que anava traduint.

Es pot parlar, per exemple, d'una primera i breu «etapa virgiliana» en el jove Riba, simultània a l'època de traducció de les *Bucòliques* de Virgili (entre 1910 i 1911), palesa en poemes com «Ègloga», «Ècloga de la primavera» i «De l'“Episodi pastoral”», de to, tema i forma assimilables a les de l'autor llatí (Torné 1993a).

No és difícil de trobar, d'altra banda, rastres dels autors que anava traduint en poemes tant del *Primer llibre d'Estances* com de l'obra (no publicada en forma de llibre) *La paraula a lloure*, escrits pràcticament tots entre 1912 i 1919: ressons d'Edgar Allan Poe (*Est.* 2), de Shakespeare (*Est.* 17), de Safo (*Est.* 32), de Leopardi (*Par. llou.* «Oració de la vida solitària»), etc.³⁶ Amb tot, si alguna traducció d'aquesta època va exercir una influència decisiva no tan sols en la poesia sinó en la mateixa personalitat de Riba, va ser la de l'*Odissea*. Hi va treballar entre 1917 i 1919, i la seva petja és inequívoca en poemes del *Primer llibre d'Estances* d'aquest període com, entre d'altres, la sèrie «La partença», «L'absència» i «El retorn» (28-29-30) o bé «El darrer freu» (37), on el poeta recrea un episodi de les aventures d'Ulisses.

De resultes de la traducció homèrica, Riba prengué com a referent una figura, la d'Ulisses, que ja no l'abandonà fins a la fi dels seus dies (Serrallonga 1989). En aquells anys de la primera versió de l'*Odissea* el seduï l'Ulisses viat-

35 «Pròleg» de Riba a una traducció de poemes de Rupert Brooke publicada per Marià Manent el 1931 (OCC2, p. 83). L'adjectiu «arièlic» al·ludeix al personatge d'Ariel, de *La tempesta* de Shakespeare, esmentat dins el pròleg.

36 De Leopardi tenim, si més no, el testimoni que en aquells anys el llegia profusament; cf. Medina Riba I, p. 162.

ger —l'heroi del «veure» i «conèixer», com ell l'anomenava tot alludint als primers versos de l'epopeia d'Homer. I fou durant el viatge per Alemanya iniciat el 1922 que aquesta fascinació per Ulisses es concretà en un sentit profund: se li revelà com una actitud plenament vital, com una forma de veure el món i d'afrontar l'existència. Així es trasllueix en el consell que adreçava, des de Munic, al seu amic i poeta Josep M. López-Picó: «No us espiritualitzeu massa per una reacció contra l'intellectualisme. [...] Viviu: la feina llarga és a viure, a saber viure amb minúscula; això [...] té a veure, escruixiu-vos, amb Ulisses: veure, conèixer, i tornar a contar-ho a la vella de casa» (*Cartes I*, p. 149). Riba expressava, aquí (amb un punt d'humor), una concepció vitalista de l'existència, concretada en el seu desig, oposat a tot intellectualisme, de comprometre's amb la vida, de realitzar el viatge i la gran aventura, talment la d'Ulisses, que és la vida de cada dia (Malé *Poètica Riba*, p. 60 i s.). Passats uns anys, en canvi, al llarg del dur període de l'exili, l'Ulisses que se li representà fou, sobretot, i com no podia ser altrament, el del viatge del retorn, el més característic de l'*Odissea*; i en deixà constància en algunes de les *Elegies de Bierville*, especialment en la setena: «He navegat com Ulisses pel noble mar que separa [...] / l'illa de l'últim adéu, on es va inclinar el meu migdia...» (OCP, p. 225)

Al costat de l'*Odissea*, una altra de les traduccions que més van influir Riba fou la de poemes de Hölderlin. La impressió tan pregona que li produí la descoberta, durant el viatge alemany de 1922-1923, d'aquest autor romàntic el dugué a traduir-lo immediatament. I la seva incidència en la poesia ribiana es fa explícita en algunes de les composicions escrites d'Alemanya estant (pertanyents a *Estances. Llibre segon*), com en el poema número 6, que té com a epígraf dos versos de Hölderlin. Del grau d'implicació literària amb què Riba va anar traduint i assimilant l'obra de l'autor de *L'Arxipel·lag* en dona testimoni el text amb què, ja a la postguerra, el 1944, encapçalà l'edició en llibre de la seves traduccions, on formula el propòsit amb què les realitzà als anys vint i trenta: «...fer passar la seva pròpia veu [la d'ell mateix com a traductor] per un dels cants lírics absoluts que més púdica-ment i amb més puresa s'hagin fet sentir mai entre els homes; i això només per un instint d'exercitar-la, potser millor d'assajar-la —o de reconèixer-se-la ell mateix, qui sap».³⁷ Amb la traducció dels poemes de Hölderlin,

37 Mots preliminars de Riba a l'edició de les *Versions de Hölderlin* de 1944 (OCC3, p. 188).

doncs, Riba no tan sols feia seu un destí d'altri —per repetir la seva expressió abans citada—, sinó que gairebé arribava a reconèixer-se en la veu amb què aquell destí era expressat. El fet de traduir-la li permeté, aleshores, en aquell inici dels anys vint en què patí una crisi poètica, d'assajar noves vies i formes d'expressió per a la seva poesia, fins a trobar, a partir d'aquella veu, una de pròpia. La veu de Hölderlin també se li va fer present, d'altra banda, durant la composició de les *Elegies de Bierville* a l'exili, en uns anys en què —com vèiem més amunt— també traduïa el poeta alemany (Ferrater 1971; Medina 1987; Barjau 1995; Malé *Poètica Riba*, p. 27-37 i 79-83).

Ben diferent va ser, en canvi, la incidència que va tenir en Riba l'altre gran poeta en llengua alemanya que traduí: Rainer Maria Rilke. Dins la poesia ribiana es troben força ressons de temes i motius rilkians; per exemple, al sonet «Figurina d'argila» de *Tres suites*, escrit tres anys després de la descoberta de Rilke (Malé *Poètica Riba*, p. 188-197). Tanmateix, Riba no s'arribà mai a reconèixer ni en la veu ni en el destí de l'autor txec. I ja de gran, tot comentant la seva pròpia obra (OCC2, p. 262), fins i tot afirmava:

...dono cada vegada més als joves un consell contrari al de Rilke: que ningú no basteixi la seva vida segons la necessitat de la poesia que ha de fer. Estic en edat de poder confessar que, si faig l'examen del que ha estat el meu treball com a escriptor —com a poeta si es vol— sóc feliç de constatar almenys una cosa: que mai la poesia com a art no ha desviat la vida del seu curs, ni mai el pensament d'un imprescindible futur poema s'ha interposat entre els meus ulls —o el meu cor— i les coses. (Sullà 1984; Barjau 1986.)

A la postguerra, si alguna traducció exercí un poderós influx en Riba fou la de Sòfocles, realitzada entre finals dels anys quaranta i principis dels cinquanta (vegeu més amunt). La traducció fou feta simultàniament a la composició dels sonets de *Salvatge cor*, i se'n pot trobar un ressò en el número XX, «Hercules (Ætæus)», de títol extret d'una tragèdia de Sèneca però que recrea també un episodi del protagonista de *Les dones de Traquis* de Sòfocles.³⁸

L'influx no es reduí, però, a la represa poètica de temes sofoclians. Retornat feia pocs anys de l'exili, havent patit primer les conseqüències de la Guerra Civil espanyola i, després, a França, havent hagut de fugir dels estralls de la Segona Guerra Mundial, en traduir les tragèdies de Sòfocles Ri-

38 Vegeu, més amunt, la nota 31.

ba s'acarava a una concepció tràgica de l'existència i a una visió de l'home en les quals, proporcions guardades, no podia deixar d'emmirallar-s'hi o, si més no, de veure-hi un reflex del món en què li tocava de viure, cruel fins a l'absurditat; i de veure-hi, alhora, un indici de l'aspiració a la virtut i a la llibertat, a les quals, malgrat tot, calia i cal no renunciar (Ferraté 1955b; Alsina 1964; Pòrtulas 1984; Malé 1995). Tot plegat havia d'influir, ineluctablement, en la lectura i la traducció —que sempre és una interpretació— que va fer de les peces sofoclianes, com ell mateix reconegué: «N'he intentat l'aproximació per dins. [...] Per dins i des d'un sentiment tràgic, ja que de tragèdies es tracta. Si no el posseís innat en mi, com sospito, me l'imposaria la meua època, tensa i angoixada per qüestions semblants, si no iguals, a les que formen la temàtica de la tragèdia grega».³⁹

Per a Carles Riba, la traducció distava molt de ser un simple exercici literari o una mera pràctica tècnica: com en els seus textos de creació, s'hi implicava per complet, com a escriptor i com a home. I ja fos en la forma i el contingut de la seva obra, o bé en la pròpia concepció del món i de la vida, les traduccions literàries que realitzà deixaren sempre en ell alguna empremta, talment com ell la deixà en els textos que traduí.

TRADUIR A COMENÇAMENTS DE SEGLE

*La llengua que va a una traducció va a una guerra de conquesta.*⁴⁰

Que moltes de les traduccions ribianes, la majoria realitzades al primer terç del segle XX, fossin encàrrecs —com vèiem més amunt— guarda relació amb el paper que la pràctica traductora va tenir en la dinàmica cultural del país durant aquelles dècades.

Ja en època modernista, a finals del segle XIX, es van impulsar una gran quantitat de traduccions al català, fonamentalment literàries. Serà durant la implantació del Noucentisme, però, que la traducció adquirirà un molt

³⁹ «Nota preliminar a una traducció en vers de les tragèdies de Sòfocles» (1951); text inclòs dins el present volum.

⁴⁰ Article de Riba sobre la traducció del *Gènesi* publicada per Frederic Clascar el 1915; text inclòs dins el present volum.

més destacat protagonisme, avalat, principalment, per les realitzacions pràctiques de Josep Carner i per les formulacions teòriques d'Eugeni d'Ors (des de la secció *Glosari de La Veu de Catalunya* iniciada el 1906), i propiciat per l'actuació política d'Enric Prat de la Riba, tant a la Diputació de Barcelona des de 1907 com al capdavant de la Mancomunitat de Catalunya a partir de 1914 (Murgades 1994; Ortín 2004). Al llarg de les dues primeres dècades de segle es crearen tot d'institucions científiques i culturals que oferiren als escriptors plataformes per poder dur a terme les seves activitats, entre les quals la traducció: des de revistes com *Empori* (1907) i *La Revista* (1915), i editorials com la Societat Catalana d'Edicions (1910) i l'Editorial Catalana (1918), fins a la Biblioteca de Catalunya (1914) i l'Escola de Bibliotequàries (1915), passant per l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i la seva Secció Filològica (1911), des de la qual Pompeu Fabra va dirigir el procés de reforma i normalització de la llengua catalana, que culminarà amb les *Normes ortogràfiques* (1913), la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1932), eines fonamentals per als escriptors del Nou-cents.

El protagonisme de les traduccions al primer quart de segle està vinculat a tres punts de l'ideari noucentista, del qual Riba fou un seguidor convençut:⁴¹ l'aspiració a elevar el nivell de la cultura i la literatura catalanes; la necessitat de retornar als clàssics, i la voluntat de regenerar i enriquir la llengua.

De la primera aspiració en poden donar testimoni dos textos: per una banda, l'article que Josep Carner va escriure el 1907 per celebrar l'aparició d'una nova col·lecció, «Biblioteca Popular dels Grans Mestres», integrada per traduccions de Shakespeare: «Perquè la literatura catalana es faci completa, essencial, il·lustre, cal que el nostre esperit s'enriqueixi amb totes les creacions fonamentals»;⁴² i, per una altra, una *glosa* de 1911 en què Eugeni d'Ors passava revista a diverses col·leccions i obres de traducció: «Ara traduïm volent incorporar el món de la Cultura a la nostra petita cultura. [...] aprenent de la cultura del món és com la nostra cultura pot arribar a entrada en el món».⁴³ Riba, semblantment, en un article de 1918 celebrava la

41 Vegeu Malé *Riba Noucentisme*, pàssim.

42 «Del Shakespeare en llengua catalana», *La Veu de Catalunya*, 14-VIII-1907; cito de Josep Carner, *El reialme de la poesia*. A cura de Núria Nardi i Iolanda Pelegrí. Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 56.

43 «Les incorporacions», *La Veu de Catalunya*, 16-III-1911; cito d'Eugeni d'Ors, *Glosari 1910-1911*. Edició i presentació de Xavier Pla. Anotació de Jordi Albertí. Barcelona: Qua-

profusió de traduccions literàries que anaven apareixent al primer quart del segle XX, pel guany que comportaven a la poesia lírica catalana, la qual considerava, en general, excessivament egocèntrica i sentimental:

Fermança segura de la venturosa continuïtat de la nostra poesia és aquesta aurora de grans traduccions que avui lluu damunt la renaixença catalana. [...] Com si diguéssim: els nostres poetes viatgen. [...] cal airejar el resclosiment del monòleg líric, fer-hi passar nous paisatges —sobretot nous homes, amb llurs ciutats i llurs costums: veure i aprendre, això és, segons l'eterna fórmula que resumí els viatges d'Ulisses.⁴⁴

Col·leccions com la «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana van ser concebudes, així, a finals dels anys deu, per incorporar a la literatura catalana obres i autors de tots els temps, com ara Shakespeare, Molière, La Fontaine, Goethe, Dickens, Musset, etc. Amb una molt especial atenció als clàssics de l'antiguitat grecolatina; no casualment el primer títol de l'esmentada «Biblioteca» fou la versió de l'*Eneida* de Virgili feta per Llorenç Riber (1918). Es van crear, en aquesta direcció, algunes col·leccions dedicades específicament a publicar traduccions de textos clàssics, totes dirigides per l'hellenista Lluís Segalà: la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos» de l'Academia Calasancia (1908, codirigida per Cosme Parpal), la «Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum cum ibericis versionibus» de l'Institut de la Llengua Catalana (1914), l'una i l'altra amb versions en català i en altres llengües; i la «Col·lecció de Literatures Antiques» del Consell de Pedagogia (1918).⁴⁵

Els valors del classicisme (ordre, mesura, serenitat, etc.) van ser dels més reivindicats pels autors noucentistes —talment ho eren coetàniament a la veïna França— per raons tant estètiques com ètiques i ideològiques.⁴⁶ I es proclamà als quatre vents la necessitat de retornar als clàssics; un retorn en el qual havien de fer un paper de mitjancer les traduccions.

derns Crema, 2003, p. 533 i 535.

44 «Elogi del poeta traductor», *La Veu de Catalunya*, 31-VIII-1918; text inclòs dins el present volum. Sobre la fascinació de Riba per la figura d'Ulisses, vegeu l'apartat anterior d'aquest Estudi introductori.

45 Vegeu Carles Miralles, «Lluís Segalà: entre tradició i Noucentisme», dins *Grans mestres*, p. 72, 74 i 75.

46 Vegeu Josep Murgades, «Ús ideològic del concepte de "classicisme" durant el Noucentisme», dins *Polis nació*, p. 9-32.

Aquesta «necessitat dels clàssics» era explicada en el fullet de propaganda de la que és encara l'empresa traductora més importat en tota la història de la cultura catalana: la Fundació Bernat Metge, impulsada per Francesc Cambó el 1922, encara avui activa.⁴⁷ Dins el fullet es remarcava la importància de retornar a les deus de la nostra cultura: «Ens cal l'estudi fervorós de l'antiguitat grecolatina. [...] Sense beure en les nostres fonts naturals, Grècia i Roma, s'alteraria míserament el nostre sentit cultural. Així, si volem fortificar la nostra mentalitat, hem d'anostrear íntegrament aquell heretatge». I s'insistia en els efectes que en resultarien: «El cabdal [sic] dels antics és tan ric que poden [...] obrir l'ànima del nostre poble a idees noves, sòlides i segures, d'abast i de conseqüències imponderables».⁴⁸

Riba, que compartia aquestes conviccions, no deixava de tenir, alhora, una concepció més específica i profunda de l'humanisme, això és, de la tradició de lectura i estudi dels clàssics antics; una concepció que ell mateix formulava en un text de 1932: «En l'Humanisme a través de les seves diverses interpretacions trobem una idea sempre present: la idea de l'Antiguitat com a força i principi educador, l'Antiguitat com a "situadora de l'home"» (OCC3, p. 125). Per a Riba, doncs, l'humanisme tenia una dimensió ètica i una funció social: la de formar i educar els membres de la societat mitjançant les obres de la cultura clàssica. Per això, en un article que dedicà a la Fundació, parlava de la seva «eficàcia educativa».⁴⁹

És per aquí que cal cercar les raons que el dugueren a triar, com a primers autors a traduir per a la Fundació Bernat Metge, Xenofont i Plutarc, dos prosistes no considerats de primera fila, els quals ja havia traduït i publicat a l'Editorial Catalana. Va ser el mateix Riba qui es va oferir a traduir-los mitjançant una carta al director de la Fundació, Joan Estelrich (*Cartes III*, p. 542-543). I del sentit i la importància que atorgava a aquestes traduccions, en dóna testimoni una altra carta enviada al seu mestre Karl Vossler poc després que Cambó li hagués creat la càtedra de grec: «Potser

47 Cambó va crear, també el 1922, la Fundació Bíblica Catalana (que inicià les seves publicacions l'any 1927), i el 1928, la Fundació Hebraico-Catalana.

48 Fundació Bernat Metge, «Una col·lecció catalana dels clàssics grecs i llatins»; reproduït a *Cent anys de traducció al català (1891-1990)*. *Antologia*, a cura de M. Bacardí, J. Fontcuberta i Gel i F. Parcerisas. Vic: Eumo Editorial, 1998, p. 82 i 85.

49 «La Fundació Bernat Metge» (1937); text inclòs dins el present volum. Vegeu *Polis nació*, pàssim.

no l'hauria acceptada [...] si no es tractés de la finalitat pràctica de formar col·laboradors per a la nostra obra d'incorporació dels clàssics grecs i llatins al català. [...] La vida m'hi ha dut: i també el patriotisme. En països en formació, com el nostre, tothom ha de treure el màxim rendiment de totes les seves possibilitats». I acabava: «He començat la versió de les *Vides* de Plutarc (que Catalunya necessita molt!)» (*Cartes 1*, p. 290).

Les darreres paraules de Riba deixen ben clar que, per a ell, una traducció catalana de les *Vides* plutarquianes era necessària. I ho era per una ferma convicció que tenia —i que compartia amb altres humanistes catalans coetanis, com ara Joan Crexells i Lluís Nicolau d'Olwer—: la convicció que Plutarc, com Xenofont, formaven part d'una tradició clàssica i humanística, arrel de la nostra cultura, que calia recuperar en tant que era encara una força vivent i educativa, portadora d'una sèrie de valors i de principis que l'home de la societat moderna podia copsar i prendre com a punt de partida per al seu millorament. Així en va deixar constància en les introduccions i textos preliminars que va escriure per a les traduccions d'ambdós autors (Miralles, 1995a; Malé 2003a).

Dins l'abans esmentat fullet de propaganda de la Fundació Bernat Metge, d'altra banda, hi figura un apartat amb el títol «Vers la perfecció del llenguatge», en el qual s'exposaven els beneficis que la traducció dels clàssics havia d'aportar al català, «avui [...] encara impur i indecís». Aquesta percepció del català com una llengua imprecisa i contaminada, tant com empobrida, era compartida per bona part dels escriptors i traductors catalans de les dues primeres dècades del segle XX.⁵⁰ El mateix Riba hi feia referència el 1915 als mots preliminars de la seva traducció de contes de Poe, en parlar de la llengua amb què havia hagut de treballar, «vella i culta d'anys, però primitiva en els recursos, com si s'hagués després a si mateixa».⁵¹ Per això afirma que, en aquells anys, «una traducció és una obra de combat», ja que requeria de l'esforç dels escriptors per «domar» i «conquistar» la llengua, que és com dir que les traduccions havien de contribuir a depurar-la i enriquir-la.

En contrapartida, el català també era percebut com una llengua «en plena formació», «indefinidament plasmable», encara «virginal» —una «llen-

50 Sobre la percepció de la llengua per part dels traductors, vegeu Malé 2007.

51 «Designi del traductor» a les *Històries Extraordinàries d'Édgar A. Poe*. Primera sèrie (1915); text inclòs dins el present volum.

gua en ebullició» en dirà, també, Riba—, la qual cosa implicava que si bé no havia arribat a un punt de fixament i consolidació, presentava, en contrast, una il·limitada disponibilitat per a la nova creació, que podia ser aprofitada sobretot en les traduccions pel fet que demanaven a la llengua una constant recerca de noves formes i nous tons. Així ho destacava Riba, tot comentant la versió del *Gènesi* de Frederic Clascar, en remarcar que el text català resultant aconseguia de reflectir els més fins matisos de l'original hebreu perquè el traductor treballava «amb una llengua en estat de plasmació. N'ha fet el que seria impossible si ja l'expressió hagués cristallitzat en la facilitat de la frase sempre a punt».⁵²

En la funció de regenerar i fer més ric el català, havien de tenir-hi un paper cabdal les traduccions de llengües clàssiques. El mateix Pompeu Fabra, que conduïa el procés d'ordenació i regularització de la llengua catalana, ho assenyalava en una entrevista de maig de 1926: «La traducció dels clàssics, per exemple, no dubto que serà una monjoia en el nostre camí ascendent. Les traduccions sempre suposen un enriquiment del lèxic, enriquiment que és més necessari que mai quan una depuració severa l'ha empobrit».⁵³

Prova palpable dels mots de Fabra fou la versió de l'*Odissea* publicada per Riba el 1919, de la qual de seguida es lloà l'ús de la llengua; Lluís Nicolau d'Olwer, per exemple, arribà a escriure que el de la traducció ribiana li semblava «un català perfet» (Nicolau 1919). El català, però, encara havia d'anar evolucionant i enriquint-se amb les aportacions dels escriptors i a mesura que la tasca de Fabra anava donant els seus fruits.

Fins al punt que, a la postguerra, en tornar a mirar-se la seva versió de l'epopeia homèrica, Riba la va trobar envellida «només de pensar a quines proves d'afinament i d'enriquiment ha estat sotmès l'idioma en el temps que ha vingut després».⁵⁴ Alhora, però, continuava sense percebre el català com una llengua ja del tot fixada, ans el veia encara en un «cert estat de fluïdesa», la qual cosa «acreixia l'extensió dels meus recursos». I empenqué una nova versió de l'*Odissea*, amb l'objectiu últim d'aconseguir que el

52 «*El Gènesi*, traduït per Mn. Frederic Clascar» (1915); text inclòs dins el present volum.

53 Tomàs Garcés, «Conversa amb Pompeu Fabra», *Revista de Catalunya*, maig 1926; reprodutit a *Cinc converses*. Barcelona: Columna, 1985, p. 55.

54 «Nota preliminar a una segona traducció de l'*Odissea*» (1948); text inclòs dins el present volum. Talment revisà Riba, a la postguerra, les seves versions de contes d'Edgar Allan Poe atenent la «netedat» i la «normalitat» assolida per la llengua (OCC3, p. 40).

text resultant fos percebut com «un monument de la llengua pròpia». Una llengua que en aquells anys quaranta —cal tenir-ho ben present— era perseguida i es trobava en perill de desaparició. A les aspiracions literàries, doncs, s’hi afegien novament les de servei al país.

IDEES SOBRE LA TRADUCCIÓ

*En tota traducció hi ha servitud i grandesa.*⁵⁵

Riba va començar ben aviat a escriure textos de reflexió i comentari sobre traduccions d’altri o sobre les que ell mateix realitzava, la qual cosa palesa el grau de consciència amb què, ja de jove, afrontava el procés de traducció.⁵⁶ Els que va redactar amb motiu de les seves pròpies versions són textos, però, més que no pas de teorització, de justificació *a posteriori* de la seva pràctica traductora. El Riba pròpiament teòric és el dels articles sobre literatura, en què va desenvolupar una poètica molt complexa a partir de la confluència de diversos referents teòrics que li eren coetanis (com l’idealisme lingüístic de Karl Vossler i la poètica postsimbolista de Paul Valéry, entre molts d’altres). En el camp de la traducció, en canvi, cal tenir present que a la primera meitat del segle XX els estudis sobre aquesta disciplina encara no havien assolit el desenvolupament que tindran a les darreres dècades de segle, amb la qual cosa les reflexions de Riba, mancades de referents, se centren sobretot a intentar explicar els procediments i els recursos emprats en les seves traduccions, principalment les de clàssics grecs.

Una de les primeres qüestions que el va preocupar fou la de l’adaptació mètrica al català de l’hexàmetre clàssic, qüestió que hagué de plantejar-se a inicis dels anys deu per realitzar la traducció de les *Bucòliques*.⁵⁷ En lloc d’optar per fer-ne una versió servint-se d’un vers de prou tradició en català com ara el decasíl·lab —que és el vers amb què, per exemple, les traduirà Llorenç Riber el 1918—, Riba va provar d’imitar el ritme quantitatiu

55 «Nota preliminar a una traducció en vers de les tragèdies de Sòfocles» (1951); text inclòs dins el present volum.

56 Amb relació a aquest apartat, vegeu Malé 2006.

57 Sobre aquesta qüestió, que tot just resumiré, vegeu, al final, la Bibliografia sobre Riba com a traductor.

de l'hexàmetre llatí bo i adaptant-lo, en català, a un ritme accentual que respectés rigorosament l'equivalència de mesures. La traducció resultant, com va escriure Eduard Valentí, «és una obra d'adolescent, i no té altre valor que el documental. Però el seu hexàmetre és irreprotxable i d'una precisió escolàstica. [...] Si per perfecte entenem un vers rigorós, aquest vers és perfecte» (Valentí 1973c).

Riba va haver de tornar a plantejar-se aquesta qüestió en traduir l'*Odissea* entre 1917 i 1919; i en deixà constància als articles que, el 1918, va dedicar a la versió dels *Himnes homèrics* de Joan Maragall.⁵⁸ Aquesta versió el va fer adonar de les insuficiències del vers rígid i acadèmic que havia assajat en la traducció de les *Bucòliques*; i, per a l'*Odissea*, optà per un hexàmetre relativament semblant al de Maragall, això és, més atent a recrear un ritme que no pas a subjectar-se a l'estricta mesura.

El trasllat de l'epopeia d'Homer li va proporcionar l'avinentsa de plantejar-se, també, altres problemes; principalment, els motivats pel fet d'haver de traduir un text antic. I en va explicar la solució adoptada al pròleg amb què n'encapçalà la traducció:⁵⁹

S'ha aplicat, en vertir una obra poètica, un aforisme esdevingut corrent en aules i en elogis: traduir és fer parlar a tal autor com ell mateix hauria parlat en la nostra època i en la nostra llengua. [...] Afermades les teories idealistes de l'estil,⁶⁰ potser caldria invertir la fórmula. [...] I dir: si traduir no pot ser sinó recrear, substituïm-nos, doncs, a tal autor, creant en la nostra llengua, però talment en el seu temps.

En contra de la pràctica més tradicional de mirar d'apropar un text clàssic adaptant-lo a les necessitats i els recursos de l'idioma d'arribada i a les característiques de l'època des de la qual es tradueix —procediment que pretén de facilitar als lectors moderns i no especialitzats l'accés als textos antics—, Riba optava pel procés invers d'acostar-se a l'original amb l'objectiu d'aconseguir el grau màxim de fidelitat respecte al text de l'*Odissea*,

58 «Els *Himnes Homèrics* d'En Maragall» (1918); articles inclosos dins el present volum.

59 «Designi del traductor» (1919); text inclòs dins el present volum.

60 Riba alludeix a les teories de l'idealisme lingüístic formulades per Karl Vossler (vegeu, més avall, la nota 67), segons les quals cada creació individual de llenguatge esdevé un estil. La qual cosa implicava que, si es volia traduir l'*Odissea* en tant que creació poètica, calia mirar de reproduir el seu estil concret.

principalment quant a la forma i l'estil homèrics. D'aquí ve que, per una banda, cerqués una forma mètrica que s'aproximés tant com fos possible a la de l'hexàmetre grec —com hem vist. I que, per una altra banda, fes un ús de la llengua que intentés de reproduir el major nombre possible de matisos del grec homèric; comptava, en aquest sentit, amb la percepció que es tenia del català, a començaments de segle, com a llengua encara «indefinidament plasmable» —tal com veïem a l'apartat anterior.⁶¹

La importància atorgada per Riba a la qüestió mètrica va lligada amb l'ànsia que li produïen les dificultats per trobar en català una forma poètica amb què recrear la forma original del poema grec. En aquest sentit, i essent ell mateix poeta, tenia plena consciència que cada llengua té una diferent materialitat sonora, és a dir, uns trets prosòdics característics, i que en la creació poètica cada llengua genera un ritme o uns ritmes propis.⁶² La impossibilitat de reproduir exactament aquests trets sonors de la llengua representava, per a ell, un dels principals problemes de tota traducció poètica.

Menys dificultats trobava, en canvi, en el trasllat dels continguts. De fet, arriba a afirmar que «transportar els conceptes, tots i un per un, és, en una traducció, una qüestió prèvia». Sembla clar, doncs, que per al Riba d'aquells anys, el procés de traducció es podia dividir en dues fases, que tenien com a objecte, respectivament, el trasllat del contingut i el de la forma del text original. De fet, confessava que, a l'inici de la traducció de l'*Odissea*, en considerar que no li funcionava el tipus de vers amb què provava de realitzar-la, va optar per fer la traducció en prosa, amb la qual cosa, explica al pròleg, si bé perdia el «cant» del poema homèric (és a dir, la forma), en salvava la «contarella» (és a dir, el relat, el contingut). Només quan va aconseguir

61 Val a dir que el propòsit de fer un ús del català que intentés de reproduir fidelment els matisos de la llengua original dugué Riba a servir-se de formes i construccions —a nivell morfològic, sintàctic i lèxic— que en algun cas, essent calcs de les del grec, resulten estranyes. En la nova traducció que farà de l'*Odissea* a la postguerra s'esforçà per esmenar-ho bo i fent una versió «menys literal que la primera», com ell mateix explicarà a la nota preliminar amb què l'encapçalà (text inclòs dins el present volum).

62 Riba es referirà a «allò que una llengua mai no cedeix a una altra: el ritme, els timbres, i el que podríem anomenar irradiació dels mots» («Els *Himnes Homèrics* d'En Maragall» I, text de 1918 inclòs dins el present volum; la citació següent pertany al mateix article). Vegeu Malé Riba *Noucentisme*, p. 224-234.

de trobar el tipus de vers adequat a l'hexàmetre grec, encoratjat per l'estudi dels hexàmetres maragallians, es va decidir a fer la traducció versificada.

Aquest dilema entre traduir en vers o en prosa, que involucra el de prioritzar la forma o bé el contingut, és el que determinarà, a partir d'aleshores, la pràctica traductora de Riba respecte als grecs antics, com també les seves reflexions sobre el concepte de traducció. Ho posa a bastament de manifest el fet que, a l'hora de traslladar les obres dels tres grans tràgics de l'antiguitat clàssica, de Sòfocles en fes versions en prosa i en vers; d'Èsquil, en canvi, tan sols en prosa, i d'Eurípides, únicament en vers.

Al darrer apartat de la seva introducció al volum d'Èsquil de 1932,⁶³ Riba reprèn, però reformulant-la, la dicotomia que havia plantejat al pròleg de 1919 a la traducció de l'*Odissea*: «Un poeta pot ésser traduït amb dues intencions diverses: la d'acostar-lo al lector d'una altra llengua; o la de simplement mostrar-l'hi al lluny, suggerint-li la pura plenitud d'aquell món poètic exòtic en les paraules per a ell més entenedores, o únicament entenedores, i sempre més íntimes.»

D'aquestes dues opcions, novament la triada per Riba no serà la d'apropar el text als lectors moderns sinó la d'intentar mostrar en la llunyania «la pura plenitud d'aquell món poètic exòtic», amb vista a la màxima fidelitat respecte al text original. Ara: aquell món poètic sols podrà ser «sugerit»: en el terme és clara l'allusió a la gran distància que no deixarà de separar l'original esquilià de la traducció final; i Riba ho justifica per la «impossibilitat de substituir l'insubstituïble: tot allò que és poètic, no solament pel sentit, sinó també pel so; que és, no mera forma interna,⁶⁴ sinó també fórmula idiomàtica, síntesi expressiva: és a dir, gairebé tot».

Si en traduir l'*Odissea* el principal obstacle era la forma, ara Riba situa el pes de la dificultat traductora en «tot allò que és poètic», que resulta ser «gairebé tot», «sentit» i «so». La raó és que en la poesia d'Èsquil —un autor que per als seus mateixos contemporanis grecs ja era «distant i abrupte»— els continguts resulten molt més complexos, i fins a vegades obscurs, que no en la poesia homèrica. És evident, això no obstant, que Riba decanta la ba-

63 «La nostra versió»; text inclòs dins el present volum.

64 El concepte de «forma interna» és de nissaga idealista i Riba l'extreu d'un article de 1923 de Karl Vossler, «Límits de la sociologia lingüística» (*Cartes I*, p. 271-272). Fa referència —per dir-ho simplificadament— al contingut conceptual de les paraules.

lança de la dificultat més cap al so i la «síntesi expressiva», que és com dir la forma. En un altre passatge de la introducció esquiliana ja havia destacat els entrebancs amb què es trobava el públic modern «per a captar les formes de la seva poesia, [...] per a travessar el preciosisme dur, ericàt, que sovint recobreix la seva poesia».⁶⁵ Riba, tanmateix, ara no havia d'afrontar el problema —com s'havia esdevingut en el cas de l'*Odissea*— de trobar una forma poètica amb què recrear la d'Èsquil, perquè les normes de la Fundació Bernat Metge, que obligaven a traduir en prosa, l'hi estalviaven. Només que li creaven una altra dificultat: havent de treballar en prosa, com podia mantenir l'aspiració a la màxima fidelitat tenint en compte que les tragèdies esquilianes són, essencialment, textos poètics?⁶⁶

Significativament —com veurem— Riba deixa per al final de la introducció la dicotomia entre prosa i vers, i se centra en «la impossibilitat de substituir l'insubstituïble» en Èsquil. Conclou que la traducció, enfront els textos esquilians, no podrà ser sinó una «recreació», la qual consistiria, diu Riba, a «lliurar-se sense reserves al moviment poètic, seguint-ne els mètodes amb obstinada atenció, revivint cada intuïció amb una alta humilitat».

Si bé el concepte de «moviment poètic» podria semblar referit a la sonoritat i al ritme dels poemes, Riba el mescla amb un altre que fa referència al procés creador: el d'«intuïció», concepte de clara filiació idealista. En la teoria de Karl Vossler —de qui Riba es considerava deixeble—, tot acte de parla és considerat intuïció, i «per expressar una intuïció interior no hi ha sinó una forma única», la qual cosa implica que «traduccions, imitacions, perífrasis, són noves recreacions individuals que poden ser més o menys semblants a l'original, però que mai no són iguals a ell».⁶⁷

La formulació de Vossler, que no deixa d'alludir a la idea d'intraduïbilitat (recurrent, en graus diversos, dins les reflexions sobre la traducció al-

65 «Introducció» a Èsquil, *Tragèdies*, vol. I. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1932, p. IX (el passatge citat no forma part del fragment de la «Introducció» inclòs dins el present volum).

66 El que Riba sembla voler justificar, a l'esmentada «Introducció», no és tant l'ús de la prosa com el fet de no haver traduït les tragèdies esquilianes en vers —que és la traducció que es podria esperar d'un poeta que ja havia traslladat en vers obres de Sòfocles i Eurípides.

67 Karl Vossler, *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge*. Traducció per Manuel de Montoliu. Barcelona: s.p.i. 1917, p. 32 (traducció abans publicada als *Quaderns d'Estudi* entre 1915 i 1916).

menys des del segle XVI),⁶⁸ permet d'entendre per què Riba empra el concepte d'«intuïció»: el que pretén és tornar a posar de manifest la complexitat d'un autor com Èsquil i la dificultat de traduir la particular conjunció de so i sentit que constitueix el seu «món poètic». No n'hi ha prou, així, de mirar de percebre els trets sonors del text i el seu funcionament, sinó que cal, a un nivell de comprensió més profunda, intentar de «reviure» la creació (la intuïció) del text, intentar de comprendre com s'ha originat cadascuna de les seves expressions. Però admetent per endavant que les intuïcions són irrepetibles i que el traductor, doncs, no aconseguirà de traslladar aquella poesia sinó, com deia Vossler i repetirà Riba, tot just de «recrear-la» en la seva llengua, bo i aventurant-se «a perdre el que calgui, però també a guanyar, o almenys a compensar, el que pugui».

Tota aquesta argumentació ribiana sobre els problemes que presenta un poeta com Èsquil pretenia, en darrer terme, desembocar en la idea que la traducció resultant no deixarà mai de tenir el «caràcter de cosa provisòria» i que, per tant, «fer-la en vers o en prosa esdevé una qüestió més secundària que no creuen molts».

Setze anys després, en realitzar una nova traducció del grec clàssic, la seva segona versió de l'*Odissea*, serà ben diferent el punt de vista de Riba, com ell mateix voldrà donar entenenent en fer-se ressò de les seves pròpies paraules sobre Èsquil: des de la nova perspectiva amb què afrontava ara la traducció homèrica, «la qüestió d'optar entre el vers i la prosa deixava d'ésser secundària, com ho és per a qui roman en el de la relativitat de tota versió d'un poema. Calia el vers».⁶⁹ Tot de circumstàncies històriques, literàries i vitals havien condicionat aquest canvi: la Guerra Civil, l'exili, les *Elegies de Bierville*.

Si la dicotomia entre mostrar una obra de lluny (aspirant a la màxima fidelitat) o mirar d'acostar-la al lector del temps present, Riba l'havia resolta, en el cas d'Èsquil, a favor de la primera opció, ara, davant la nova versió de l'*Odissea* d'Homer, mirarà de resoldre-la tot cercant un compromís entre ambdues posicions. El motiu principal que l'havia dut a prendre la pri-

68 Cf. George Steiner, *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford: Oxford University Press, 1977, cap. IV, I, esp. p. 244 (n'hi ha traducció castellana a Fondo de Cultura Económica).

69 «Nota preliminar a una segona traducció de l'*Odissea*» (1948); text inclòs dins el present volum.

mera opció per a les traduccions esquilianes (publicades a inicis dels anys trenta) és que les realitzà mentre exercia activament com a professor de grec, tant a la Universitat de Barcelona (des de 1927) com, principalment, a la càtedra que Francesc Cambó li havia creat *ex professo* a la Fundació Bernat Metge (des de 1925). Acabada la Guerra Civil, en canvi, exiliat i desposseït de la càtedra i de la plaça de professor, Riba es retrobà a si mateix sobretot com a poeta, i és quan va emprendre l'aventura literària, i també vital, de les *Elegies de Bierville*.

En aquesta obra poètica, no tan sols en els temes sinó en la mateixa forma, hi ha una forta presència dels clàssics; uns clàssics que per al Riba de postguerra havien esdevingut, més encara del que ho havien estat abans, una vivència, alguna cosa personal, íntimament pensada, sentida i viscuda. És comprensible, aleshores, que, en decidir-se a refer la traducció de l'*Odissea*, aquesta operació adquirís també un matis personal, de manera que l'home i el poeta que era el traductor no hi poguessin restar indiferents. L'objectiu ja no podia ser, doncs, com en la versió d'Èsquil realitzada mentre exercia de professor, el de mostrar l'obra de lluny.

Riba se serveix d'un aspecte de la seva teoria poètica per intentar il·lustrar la posició que adopta: l'operació de traduir esdevindria assimilable a un acte de lectura i, doncs, a un procés hermenèutic (Malé *Poètica Riba*, p. 183-197). L'explicació de les diferents lectures d'un text, considerava Riba, ha de partir de la base que la forma d'una obra resta immutable davant els seus diversos lectors: l'obra no canvia, «dura, exercint el seu simple imperi, exigint sempre uns nous ulls que contemplin i que hi vegin més d'actual».⁷⁰ El que canvia són els lectors i les seves circumstàncies; de manera que, en cada lectura, l'obra es filtra a través del particular món interior de cada lector i el seu sentit originari esdevé emmotllat de nou —és a dir, interpretat— en funció de la personalitat de cadascú. Per això diu Riba que «és en l'home el misteri, no en l'obra d'art». I aquest acte d'emmotllament interior del sentit és el que també realitza el traductor, en tant que lector de l'obra original, només que havent d'exterioritzar i actualitzar en una nova forma literària el sentit emmotllat interiorment: «Traduir, així mirat, ¿fóra res més que llegir assajant una forma a la personal interpretació? I el qui

⁷⁰ Riba cita parcialment, dins aquest passatge del pròleg a la segona versió de l'*Odissea*, els darrers versos del seu poema «Figurina d'argila», de *Tres suites*.

bonament llegeix, si llegeix bé, ¿què fa sinó traduir per a ell —més provisionalment encara?»

Per tot plegat, a l'hora d'emprendre una nova traducció del poema d'Homèr, el dilema entre «limitar-se a mostrar-lo de lluny o esforçar-se a fer-lo present», Riba ja no el podia resoldre en favor de la primera opció, ans cercarà un compromís entre ambdues, això és: una posició intermèdia entre la pràctica del professor i la del poeta i artista. Per bé que no triga a posar de manifest que, com a traductor que es tornava a encarar amb l'*Odissea*, en aquells moments se sentia més identificat amb l'artista i poeta, i que en la seva tasca havia posat en joc tots els guanys que, als darrers anys, havia assolit com a escriptor i, indistriablement, com a persona.

No costa de comprendre, d'altra banda, que aquest Riba de postguerra que pensa i s'expressa sobretot com a poeta justifiqui la tria del vers, enfront la prosa, justament perquè el text a traslladar, que certament no deixava de tenir un «aspecte fonamental de narració», era abans que res una gran obra de poesia.

Al cap de tres anys apareixien publicats, simultàniament, dos nous volums de traduccions ribianes: tots dos de tragèdies de Sòfocles, l'un en vers i l'altre, per a la Fundació Bernat Metge, en prosa. Mentre que el volum de la Fundació va encapçalat per una introducció dedicada, com era norma, al poeta grec, la seva obra i la seva transmissió textual, i no conté cap comentari referent a la traducció, per al volum de les versions en vers Riba va escriure un llarg text preliminar a tall, sobretot, de justificació de la seva tasca.⁷¹ Però el que, en un principi, podria sorprendre més d'aquest text és que allò que s'hi explica principalment no són les raons de l'ús del vers en la traducció publicada al volum, sinó les que justifiquen l'ús de la prosa en les versions del volum de la Fundació Bernat Metge.

La diferenciació entre «forma» i «contingut» li serveix de nou per caracteritzar la diversa naturalesa literària d'ambdues versions: la versió en prosa sobretot «explica un contingut» (i hi ajudava l'aparat de notes que l'acompanyava), mentre que amb la versió en vers (desproveïda de notes) «el traductor aspira a presentar aquest mateix contingut sota una forma que substitueixi la de l'original».

71 «Nota preliminar a una traducció en vers de les tragèdies de Sòfocles» (1951); text inclòs dins el present volum.

Riba insisteix a remarcar que ambdues versions es complementen, conscient que per als lectors podria resultar «inconciliable» i «contradictori» el fet que es publicuessin simultàniament. I el seu propòsit serà el de fer veure que la versió en prosa, més enllà de ser el producte d'un hel·lenista professional, tenia també la seva explicació literària que la convertia en una realització quasi necessària. Aquesta explicació la hi proporcionarà novament l'idealisme de Karl Vossler.

A l'article, ja esmentat, «Límits de la sociologia lingüística», Vossler establí una diferenciació entre prosa i poesia basant-se no tant en la forma externa com en el que anomenava la «forma interna», concepte assimilable —com hem vist més amunt— al de contingut conceptual del llenguatge i, també, a la manera com un escriptor pensa i es representa el món, manera que es reflecteix en la contextura sintàctica de la seva expressió. Vossler agafava alguns poemes populars, els versos dels quals es basen en la repetició total o parcial d'estructures sintàctiques, i comprovava que el seu contingut conceptual es podia reduir a una sola frase o estructura sintàctica (a una frase en prosa). De la qual cosa conclouïa que «*en cada estilo poético, y aun en la canción más vaporosa, según hemos visto se esconde prosa, vencida, esclavizada, amordazada*».⁷²

Riba fa seu aquest principi en la nota preliminar a la traducció en vers de Sòfocles. I no dubta a proclamar-lo, bé que adaptant-lo a les seves necessitats expositives:

Una cintra de prosa és anterior, almenys en teoria, a la miraculosa construcció de tot poema; no dic de tot vers. De fet consta que més d'una molt alta obra poètica —en citaria de Goethe i de Leopardi— fou redactada de primer en prosa, en estat més o menys de rapte, i llavors elaborada pacientment, lentament, calculadament en versos divins.

Aquesta reconeguda presència prèvia i indestriable de la prosa en la poesia és el que permet a Riba de presentar com un procés *natural*, quasi necessari, haver fet una primera versió en prosa de les tragèdies de Sòfocles

72 Cito de la traducció castellana de Karl Vossler, «Límites de la sociología lingüística», dins *Filosofía del lenguaje*. Traducción y notas de Amado Alonso y Raimundo Lida con la colaboración del autor. Buenos Aires: Losada, 1978⁶, p. 237.

abans d'afrontar la seva traducció poètica en vers, perquè aquesta prosa ja estava continguda dins la poesia de les obres sofoclianes.

Quasi tota la resta de la nota preliminar a les traduccions de Sòfocles està dedicada a exposar el treball de recerca de la forma versificada. Aquesta havia estat la primera qüestió que l'havia mogut a reflexionar sobre els problemes de la traducció en l'època de les seves juvençanes *Bucòliques*, i ara de nou hi tornava, ja en plena de maduresa, amb motiu de les seves versions sofoclianes. No podia ser altrament, tractant-se d'un traductor que, abans que res, treballava amb consciència i sensibilitat de poeta.

BIBLIOGRAFIA

TRADUCCIONS DE CARLES RIBA¹

1911

C. Riba Bracons, *Les Bucòliques de Virgili*. Barcelona: [F. Altés Alabart, impressor], 1911.

1914

Cornelii Nepotis, *Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium*. Vol. 1: *Praefatio et Miltiadis Themistoclisque vitae* [*Themistoclis vitae*, Lic. Carolus Riba Bracons]. Barcinone: Institut de la Llengua Catalana, [1914?], p. 54-107. (Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum cum ibericis versionibus.)

Walter Scott, *La Novia de Lammermoor*. Traducció de J. Lleonart y C. Riba Bracons. Ornato y direcció artística de Antonio Saló. Barcelona: Editorial Ibérica, 1914.

El Revisor. Comèdia en cinc actes de Nicolai V. Gògol. Trad. de C. Riba-Bracons. Barcelona: s.p.i., [1914?]. (Biblioteca «Catalunya».)

1915

Carles Riba, *Històries Extraordinàries d'Edgard A. Poe*. Primera sèrie: *Ligeia. Eleonora. Berenice. Morella. La caiguda de la Casa Usher. El retrat oval. William Wilson. La màscara de la mort roja. El rei Pesta. El pou i el pèndol*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, [1915]. (Volum XIX.)

1 Integren aquesta bibliografia les traduccions de Riba publicades en forma de llibre, incloent-hi, excepcionalment, la versió completa de la comèdia de Plaute *Aululària*, apareguda a *La Revista* (1927), i la de la tragèdia d'Eurípides *Medea*, inclosa dins la *Miscel·lània Crexells* (1929), com també la traducció fragmentària de *Les troianes* d'Eurípides, inserida dins la *Miscel·lània del Club dels Novel·listes 1956*. No hi incloc la versió castellana que Riba va fer d'alguns dels seus propis relats. De les primeres referències bibliogràfiques, n'he regularitzat l'accentuació. Per a l'elaboració d'aquest inventari prenc com a referència M. Montserrat Martí i Bas, «Bibliografia de Carles Riba», dins el volum col·lectiu *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*. Barcelona: Institut d'Estudis Hellènics, Departament de Filologia Catalana i Editorial Ariel, 1973, p. 569-583. Quan ha calgut, hi he esmenat alguna dada equivocada, sempre a partir de les portades, i hi he afegit algun títol. Vegeu, al respecte, l'apartat «Riba, traductor» de l'Estudi introductori, on justifico algunes de les dates fins ara incertes i on es troba, a més, la referència de gairebé totes les traduccions ribianes publicades en diaris i revistes.

1916

Carles Riba, *Històries Extraordinàries d'Edgard A. Poe*. Segona sèrie: *El gat negre. El cor delator. El barril d'amontillado. Hop-Frog. Metzengerstein. Ombra. Silenci. Els fets en el cas de M. Valdemar. L'illa de la Fada. El poder de les paraules. Conversa d'Eiros i Chàrmion. Colloquis de Monos i Una. Uns quants mots amb una mòmia*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, 1916. (Volum xxx.)

1918

Carles Riba, *Càntic dels Càntics. Llibre de Rut*. Barcelona: [Publicacions de] La Revista, 1918. (Publicacions de «La Revista», 18.)

Edgard A. Poe, *Els assassinats del carrer Morgue* [seguit de: *El misteri de Maria Roget. La lletra robada. Un conte de les «Ragget Mountains». El sistema del doctor Quitrà i del professor Ploma. Una davallada al Maelström*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, [1918]. (Biblioteca Literària.)

William S. Bruce, *Exploració polar*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, 1918. (Enciclopèdia Catalana, 11.)

Arthur R. Hinks, *Astronomia*. Traducció de l'anglès per A. Desvalls i C. Riba. Barcelona: Editorial Catalana, 1918. (Enciclopèdia Catalana, v.)

1919

Homer, *Odissea*, 3 vols. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1919.] (Biblioteca Literària.)

Edith Sichel, *El Renaixement*. Traducció de l'anglès per Jordi March [= Carles Riba]. Barcelona: Editorial Catalana, 1919. (Enciclopèdia Catalana, XIV.)

Ll. Jacob i G. Carles Grimm, *Contes d'infants i de la llar*. Traducció de Carles Riba Bracons. [Barcelona: Editorial Catalana, 1919.] (Biblioteca Literària.)

El violín maravilloso (cuento picardo). Los seis camaradas (cuento picardo). La receta del soldado (cuento ruso). Narrados por C. Riba. Ilustrados por J. Obiols. Barcelona: Muntañola, [1919?]. (Noches de invierno, 9.)

1920

Plutarc, *Vides d'Alexandre i de Cèsar*. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1920.] (Biblioteca Literària.)

Sòfocles, *Antígona. Electra*. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1920.] (Biblioteca Literària.)

De la «Vita» de Benvenuto Cellini. Fragments traduïts per Carles Riba. Barcelona: Ricard Duran i Alsina: impressor-llibreter, 1920. (Minerva. Segona sèrie. Col·lecció Popular de Literatures Modernes, VIII.)

D. G. Hogarth, *L'antic Orient*. Traducció de l'anglès per Jordi March [= Carles Riba]. Barcelona: Editorial Catalana, 1920. (Enciclopèdia Catalana, XIX.)

1921

Joseph Bédier, *El Romanç de Tristany i Isolda*. Traducció de Damià Pujol [= Carles Riba]. [Barcelona: Editorial Catalana, 1921.] (Biblioteca Literària.)

Nicolai Gògol, *L'Inspector*. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1921.] (Biblioteca Literària.)

Bernardin de Saint Pierre, *Pau i Virgínia*. Traduït del francès per Albert Cabestany [= Carles Riba]. [Barcelona: Editorial Catalana, 1921.] (Biblioteca Literària.) [Sobre la discutida atribució de l'autoria d'aquesta traducció, vegeu l'apartat «Riba, traductor» de l'Estudi introductori.]

Ll. Jacob i G. Carles Grimm, *Contes d'infants i de la llar*. Segona sèrie. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1921.] (Biblioteca Literària.)

1922

Xenofont, *Els deu mil*, 2 vols. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1922.] (Biblioteca Literària.)

Enric Sienkiewicz, *Bàrtek el Vencedor i altres contes* [*L'àngel, L'organista de Poniklo, Una Comèdia de les equivocacions, El juí de Júpiter*]. Traducció de Carles Riba. [Barcelona: Editorial Catalana, 1922.] (Biblioteca Literària.)

Aristòtil, *Crítica del Comunisme (Extreta de la «Política»)*. Traducció del grec, per Carles Riba. Barcelona: A. López Llausàs, imp., [1922]. (Biblioteca de Estudis Socials, II.)

Aristòtil, *Crítica del Comunismo (Extracto de la «Politica»)*. Traducido del griego, por Carles Riba. Barcelona: A. López Llausàs, imp., [1922]. (Biblioteca de Estudios Sociales, II.)

1923

Xenofont, *Records de Sòcrates*. Text i traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, 1923. (Fundació Bernat Metge. Escriptors Grecs.) [Segona edició, 1929.]

1924

Xenofont, *Obres socràtiques menors. Economia, Convit, Defensa de Sòcrates*. Text i traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Catalana, 1924. (Fundació Bernat Metge. Escriptors Grecs.) [Segona edició, 1931.]

- D. M. Ausoni, *Obres*, vol. 1. Text i traducció de Carles Riba i Antoni Navarro. Barcelona: Editorial Catalana, 1924. (Fundació Bernat Metge. Escriptors Llatins.) [Segona edició, a cura de Joan Petit, 1931.]
- A. de Vigny, *Laura o El Segell Roig*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Josep Vila, impressor, [1924]. (La Novella Estrangera, 1.)
- E. T. A. Hoffmann, *El dux i la dogaressa (Marino Falieri)*. Traductor: Carles Riba. Valls: E. Castells impressor, [1924?]. (La Novella Estrangera, XIII.)

1925

- Gottfried Keller, *La gent de Seldwyla*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1925. (Biblioteca Literària.)
- Edgard Poe, *El Gat Negre* [seguit de: *El cor delator. Hop-Frog*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1925?] (La Novella Estrangera, xxiv.)
- Edgard Poe, *El cas de M. Valdemar* [seguit de: *Metzengerstein. El barril d'amontillado*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1925?] (La Novella Estrangera, xxvi.)
- Edgard Poe, *La caiguda de la Casa Usher* [seguit de: *Morella*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1925?] (La Novella Estrangera, xxxiv.)
- Edgard Poe, *El Retrat Oval* [seguit de: *William Wilson*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1925?] (La Novella Estrangera, xxxvi.)
- Edgard Poe, *La Màscara de la Mort Roja* [seguit de: *El pou i el pèndol*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1925?] (La Novella Estrangera, xxxviii.)
- Georg Finsler, *La poesia homèrica*. Traducido del alemán por Carlos Riba. Barcelona: Editorial Labor, [1925]. (Colección Labor. Biblioteca de Iniciación Cultural. Sección III Ciencias literarias, 28.) [Segona edició: 1930.]
- M. M. Arnold Schröer, *Caracteres y tipos esenciales de la Historia de la Literatura inglesa*. Traducción de la 2.^a edición alemana por Carlos Riba. Barcelona: Editorial Labor, [1925]. (Colección Labor. Biblioteca de Iniciación Cultural. Sección III Ciencias literarias, 49-50.) [Reimpresió: 1931. Segona edició: 1935.]

1926

- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. 1, part 1a: *Teseu i Ròmul*. Text i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1926, (Escriptors Grecs.) [Segona edició, 1934.]
- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. 1, part 2a: *Soló-Publicola. Temístocles-Camil*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1926. (Escriptors Grecs.) [Segona edició, 1934.]
- Alfred Gudeman, *Historia de la Literatura latina*. Traducido del alemán por Carlos Riba. Barcelona: Editorial Labor, [1926]. (Colección Labor.)

Biblioteca de Iniciación Cultural. Sección III Ciencias literarias, 98-99.)
[Segona edició: 1930. Reimpressió: 1934. Tercera edició revisada: 1942.]

D. S. Margoliouth, *Islamismo*. Traducido de la tercera edición inglesa por Carlos Riba. Barcelona: Editorial Labor, [1926]. (Colección Labor. Biblioteca de Iniciación Cultural. Sección IV Ciencias históricas, 38.) [Segona edició: 1929. Tercera edició: 1935. Reimpressió: 1949.]

1927

Plutarc, *Vides paraleles*, vol. 1, part 3a: *Aristides i Marc Cató. Cimó i Luculle*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1927. (Escriptors Grecs.)

Plutarc, *Vides paraleles*, vol. 1, part 4a: *Pèricles i Fabi Màxim. Nicias i Crassus*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1927. (Escriptors Grecs.)

Plaute, *Aululària (Comèdia de l'olla)* [Carles Riba, *interp.*]. *La Revista*, gener-juny 1927, p. 36-52.

Max Koch, *Historia de la Literatura alemana*, 2 vols. Traducció de Carlos Riba. Barcelona: Editorial Labor, 1927. (Colección Labor. Biblioteca de Iniciación Cultural. Sección III Ciencias literarias, 119-120.) [Reimpressió: 1932. Segona edició: 1940.]

1928

D. M. Ausoni, *Obres*, vol. II. Text revisat per Joaquim Balcells. Traducció de Carles Riba i Anton Navarro. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1928. (Escriptors Llatins.)

Plutarc, *Vides paraleles*, vol. 1, part 5a: *Coriolà i Alcibiades. Demòstenes i Ciceró*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1928. (Escriptors Grecs.)

Edgard A. Poe, *El cor delator*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Orfeo Atlàntida, 1928. (Publicacions dels «Amics del llibre», 4.)

1929

Eurípides, *Medea*. [Traducció de Carles Riba.] Dins: *Miscel·lània Crexells*. Barcelona: Publicacions de la Fundació Bernat Metge, 1929, p. 141-189.

Plutarc, *Vides paraleles*, vol. III, part 1a: *Demetri i Antoni*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1929. (Escriptors Grecs.)

1930

- Plutarc, *Vides paraleles*, vol. III, part 2a: *Pirros i Mari. Aratos*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1930. (Escriptors Grecs.)
- Rut. Traducció de Carles Riba. Introducció i notes de Dr. Enric Bayon, pvre. Barcelona: Editorial Alpha, 1930, p. 151-164. (Fundació Bíblica Catalana. La Sagrada Bíblia. Antic Testament, III.)

1931

- H. Rider Haggard, *Ella*, vol. II. Traducció de C. R. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1931]. (Biblioteca Literària.) [La traducció del primer volum és de Josep Millàs Raurell.]

1932

- Èsquil, *Tragèdies*, vol. I: *Les Suplicants. Els Perses*. Traducció de Carles Riba sobre el text establert per Paul Mazon. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1932. (Escriptors Grecs.)
- Plutarc, *Vides paraleles*, vol. III, part 3a: *Artaxerxes. Agis i Cleòmenes. Tiberi i Gaius Grac*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1932. (Escriptors Grecs.)
- De la «Vida» de Benvenuto Cellini*. Traducció de Joan Estelrich i Carles Riba. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1932]. (Biblioteca Literària.)
- G. Keller, *Els tres honrats pintaires*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Barcino, 1932. (Collecció Popular Barcino, LXXX.)

1933

- Èsquil, *Tragèdies*, vol. II: *Els Set contra Tebes. Prometeu encadenat*. Traducció de Carles Riba sobre el text establert per Paul Mazon. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1933. (Escriptors Grecs.)
- Plutarc, *Vides paraleles*, vol. III, part 4a: *Licurg i Numa. Lisandre i Sulla*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1933. (Escriptors Grecs.)
- Text de l'oratori de Jean Cocteau. Èdip Rei («Oedipus Rex»)*. Traducció catalana de Carles Riba. Barcelona: Gran Teatre del Liceu, [1933].

1934

- Èsquil, *Tragèdies*, vol. III: *L'Oresteia (Agamèmnon. Les Coèfores. Les Eumènides)*. Traducció de Carles Riba sobre el text establert i ara revist per Paul Mazon. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1934. (Escriptors Grecs.)

- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. II, part 1a: *Foció i Cató el Jove. Dió i Brutus*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1934. (Escriptors Grecs.)
- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. III, part 5a: *Agesilau i Pompeu*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1934. (Escriptors Grecs.)
- Edgard A. Poe, *La màscara de la mort roja* [seguit de: *El pou i el pèndol. El gat negre. El retrat oval. William Wilson. El barril d'amontillado. El cas de M. Valdemar. Metzengerstein*]. Portada i gravats d'Enric Cluselles. Trad. de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., [1934?]. (Quaderns Literaris, Novel·les i novellistes, 8.)
- Nicolai Gògol, *L'Inspector*. Trad. de Carles Riba. Portada de Morató. Gravats de Perramon. Barcelona: s.p.i., [1934?]. (Quaderns Literaris, Novel·les i novellistes, 22.)
- Edgard A. Poe, *Els assassins del carrer Morgue* [seguit de: *El misteri de Maria Roget, La lletra robada*]. Traducció de Carles Riba. Portada al box de Cluselles. Barcelona: s.p.i., 1934. (Quaderns Literaris, Novel·les i novellistes, 27.)

1935

- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. II, part 2a: *Emili Paulus i Timoleont. Èumenes i Sertori*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1935. (Escriptors Grecs.)
- Edgard A. Poe, *La caiguda de la Casa Usher* [seguit de: *Ligeia. Morella. Berenice. Eleonora. Una davallada al Maelström*]. Trad. de Carles Riba. Barcelona: s.p.i., 1935. (Quaderns Literaris, Novel·les i novellistes, 80.)
- Rondalles de Grimm*. Il·lustrades per Arthur Rackham. [Versió de l'alemany per Carles Riba.] Barcelona: Editorial Joventut, 1935.

1936

- E. Sienkiewicz, *L'Àngel* [seguit de: *L'organista de Poniklo. Una comèdia de les equivocacions. El juí de Júpiter*]. Trad. de Carles Riba. Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents, 1936. (Quaderns Literaris, 137.)

1937

- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. II, part 3a: *Filopemen i Titus Flamini. Pelòpidas i Marcel*. Text revisat i traducció de C. R. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1937. (Escriptors Grecs.)
- E. Sienkiewicz, *Bàrtek el Vencedor*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents, 1937. (Quaderns Literaris, 160. Biblioteca de la Rosa dels Vents, 13.)

1942

- Plutarc, *Vides paral·leles*, vol. II, part 4a: *Alexandre i Cèsar*. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1942. (Escriptors Grecs.) [Sense indicació de traductor.]
Geneviève Fauconnier, *Claudia*. [Traducció del francès per Javier Barceló (= Carles Riba).] Barcelona: [Ediciones Lauro, 1942.] (Aretusa, 14.)

1944

- Carles Riba, *Versions de Hölderlin*. Buenos Aires: [Impremta i casa editora Coni], 1943. [Publicat a Barcelona, 1944.]

1946

- Plutarc, *Vides paral·leles*, apèndix: *Galba i Otó*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Índexs generals. Esmenes als toms precedents. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1946. (Escriptors Grecs.)

1947

- Louis Gillet, *Dante*. [Traducció del francès per Carlos Riba.] Barcelona: José Janés editor, [1947]. (Manantial que no cesa, 42.)

1948

- Homer, *L'Odissea*, 2 vols. Novament traslladada en versos catalans per Carles Riba. Ornada amb gravats d'E.-C. Ricart. Barcelona: [Societat Aliança d'Arts Gràfiques], 1948. [N'hi ha edició facsímil: Barcelona: Edicions de la Magrana, 1993.]
Càntic dels Càntics. Versió del Dr. Carles Riba. Introducció del Dr. Cebrià Montserrat, Pvre. i notes dels Drs. Montserrat i Riba. Barcelona: Editorial Alpha, 1948, p. 9-27. (Fundació Bíblica Catalana. La Sagrada Bíblia. Antic Testament, VII.)

1951

- Sòfocles, *Tragèdies*, vol. I: *Les dones de Traquis. Antígona*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1951. (Escriptors Grecs.)
Sòfocles, *Tragèdies*. Traslladades en versos catalans per Carles Riba. Ornades amb gravats de Josep Obiols, vol. I: *Edip Rei. Edip a Colonos. Antígona*. Barcelona: [Societat Aliança d'Arts Gràfiques], 1951.

1953

- Homer, *L'Odissea*. Novament traslladada en versos catalans per Carles Riba. Barcelona: Editorial Alpha, 1953. (Clàssics de tots els temps.)

104

Edgard A. Poe, *Els assassinats del carrer de la Morgue* [seguit de: *El misteri de Maria Roget. La carta robada. Un conte de les «Ragged Mountains». El sistema del Doctor Quitrà i del Professor Ploma. Una davallada al Maelström*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Selecta, [1953]. (Biblioteca Selecta Universal, 8.)

1956

Dues escenes de Les troianes d'Eurípides. Traducció de Carles Riba. Dins: *Miscel·lània del Club dels Novel·listes 1956*. Barcelona: Aymà, 1956, p. 201-212.

1957

Nikolai Gògol, *L'inspector general*, seguit de *Làbric*. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Editorial Selecta, [1957]. (Biblioteca Selecta Universal, 21.)

Jean de Brunhoff, *La infància de Babar*. [Traducció de Carles Riba.] Barcelona: Aymà, 1957. (Petits Àlbums Rosa Babar, 1.)

Jean de Brunhoff, *Babar i la vella senyora*. [Traducció de Carles Riba.] Barcelona: Aymà, 1957. (Petits Àlbums Rosa Babar, 2.)

1959

Sòfocles, *Tragèdies*, vol. II: *Àiax. Edip Rei*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1959. (Escriptors Grecs.)

Traduccions publicades pòstumament

1961

Sòfocles, *Tragèdies*, vol. III: *Electra. Filoctetes*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Notícia preliminar i notes a «Electra» per Joan Petit. Notícia preliminar i notes a «Filoctetes» per Mn. Manuel Balasch. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1961. (Escriptors Grecs.)

1962

Carles Riba, *Poemes de Kavafis*, selecció i traducció. Il·lustracions de J. Subirachs. Nota preliminar de Joan Triadú. Barcelona: Teide, 1962.

1964

Sòfocles, *Tragèdies*, vol. IV: *Edip a Colonos*. Text revisat i traducció de Carles Riba. Introducció i notes per Mn. Manuel Balasch. *Els sàtirs rastrejadors*. Text

revisat i traducció de Mn. Manuel Balasch. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1964. (Escriptors Grecs.)

Edgard Allan Poe, *Narracions extraordinàries* [Metzengerstein. Berenice. Morella. El rei Pesta. Ombra. Silenci. Ligeia. La caiguda de la Casa Usher. William Wilson. Eleonora. El retrat oval. La màscara de la mort roja. El pou i la pèndola. El cor delator. El gat negre. El poder de les paraules. Els fets en el cas de M. Valdemar. El barril d'amontillado. Hop-Frog]. Traducció de Carles Riba. Il·lustracions de Francesc Almuni. Barcelona: Editorial Selecta, [1964]. (Biblioteca Selecta, 355.)

Jean de Brunhoff, *El coronament de Babar*. [Traducció de Carles Riba.] Barcelona: Aymà, 1964. (Petits Àlbums Babar, 3.)

Jean de Brunhoff, *Babar en globus*. [Traducció de Carles Riba.] Barcelona: Aymà, 1964. (Petits Àlbums Babar, 4.)

1965

Rainer Maria Rilke, *La cançó d'amor i de mort del corneta Christoph Rilke*. Traducció, Carles Riba. Pròleg, Salvador Espriu. Il·lustracions: Barbarà. Barcelona: Graphic Andros, 1965. (Els Cinquanta Cinc.)

1966

Rondalles de Grimm. Il·lustrades per Arthur Rackham. [Versió de l'alemany per Carles Riba.] Barcelona: Editorial Joventut, 1966. [Segona edició de la traducció de 1935.]

1971

Carles Riba, *Versions de Hölderlin*. Prefaci de Gabriel Ferrater. Barcelona: Edicions 62, [1971]. (Els llibres de l'Escorpí. Poesia, 6.) [Nova edició de la traducció publicada el 1944.]

1977

*Tragèdies d'Eurípides**. *El Cíclop – Alcestitis – Medea – Els fills d'Hèrcules – Hipòlit – Andròmaca*. Traducció catalana de Carles Riba. Introducció i edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 2.)

*Tragèdies d'Eurípides***. *Hècuba – La follia d'Hèrcules – Les suplicants – Ió – Les troianes – Ifigenia a Tàurida – Electra*. Traducció catalana de Carles Riba. Edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 3.)

*Tragèdies d'Eurípides****. *Helena – Les fenícies – Orestes – Ifigenia a Àulida – Les bacants – Resos*. Traducció catalana de Carles Riba. Edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 4.)

*Tragèdies de Sòfocles**. *Edip rei – Edip a Colonos – Antígona*. Traducció catalana i pròleg de Carles Riba. Edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 8.) [Nova edició de la traducció en vers publicada el 1951.]

*Tragèdies de Sòfocles***. *Les dones de Traquis – Àiax – Electra – Filoctetes*. Traducció catalana de Carles Riba. Edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 9.)

Konstandinos P. Kavafis, *Poemes***. Traduits i anotats per Carles Riba, pròleg d'Alexis E. Solà. Barcelona: Curial, 1977. (Clàssics Curial, 7.) [Nova edició de la traducció publicada el 1962.]

1980

Edgar A. Poe, *Contes*, vol. I [*Els assassinats del carrer de la Morgue. El misteri de Maria Roget*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, [1980]. (Mínima de Butxaca, 3.) [Reedició parcial de la traducció publicada el 1953 per Selecta.]

Edgar A. Poe, *Contes*, vol. II [*La carta robada. Un conte de les «Ragged Mountains». El sistema del Doctor Quitrà i del Professor Ploma. Una davallada al Maelström*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, [1980]. (Mínima de Butxaca, 5.) [Reedició parcial de la traducció publicada el 1953 per Selecta.]

Edgar A. Poe, *Contes*, vol. III [*Metzengerstein. Berenice. Morella. El rei Pesta. Ombra. Silenci. Ligeia. La caiguda de la Casa Usher*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, [1980]. (Mínima de Butxaca, 6.) [Reedició parcial de la traducció publicada el 1964 per Selecta.]

Edgar A. Poe, *Contes*, vol. IV [*William Wilson. Eleonora. El retrat oval. La màscara de la mort roja. El pou i la pèndola. El cor delator. El gat negre. El poder de les paraules. Els fets en el cas de M. Valdemar. El barril d'amontillado. Hop-Frog*]. Traducció de Carles Riba. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, [1980]. (Mínima de Butxaca, 7.) [Reedició parcial de la traducció publicada el 1964 per Selecta.]

1981

La cançó d'amor i de mort del corneta Christoph Rilke per Rainer Maria Rilke. Traducció de Carles Riba. Precedit de *Potser contat de nou, amb parsimònia* de Salvador Espriu i seguit de *Rainer Maria Rilke* de Jaume Bofill i Ferro. Barcelona: Curial, 1981. (Clàssics Curial, 10.) [Nova edició de la traducció publicada el 1965.]

El romanç de Tristany i Isolda per Joseph Bédier. Traducció i nota preliminar de Carles Riba. Presentació de Martí de Riquer. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, [1981]. (Biblioteca Mínima, 3.)

1984

Carles Riba, *Esbossos de versions de Rilke*. A cura d'Enric Sullà. Barcelona: Edicions 62, [1984]. (Els llibres de l'Escorpí. Poesia, 84.)

1988

Jean de Brunhoff, *Història de Babar el petit elefant*. [Versió catalana: Carles Riba.] Barcelona: Aliorna, 1988. (Aliorna Àlbums.) [Nova edició que aplega *La infància de Babar*, *Babar i la vella senyora* i *El coronament de Babar*.]

1993

Carles Riba, *Les Bucòliques de Virgili i altres poemes pastorals*. Edició a cura de Ramon Torné. Pròleg de Jaume Medina. Barcelona: Universitat de Barcelona Publicacions, [1993]. (Avrea Sæcula, 9.) [Nova edició, ampliada, de la traducció de 1911.]

BIBLIOGRAFIA SOBRE RIBA COM A TRADUCTOR

Per facilitar la consulta de la bibliografia, totes les referències hi figuren de manera completa, incloses les que s'han utilitzat abreujadament a l'Estudi introductori.

- Alsina Clota, José. 1964. «Carles Riba ante el mundo helénico». Dins: *Actas del II Congreso Español de Estudios Clásicos*. Madrid: Sociedad Española de Estudios Clásicos, 1964, p. 467-474. Reproduït parcialment a «Carles Riba y su visión de Sófocles». Dins: *La literatura griega clásica*. Barcelona: Credsas Ediciones y Publicaciones, 1964, p. 97-104.
- Badosa, Cristina. 1995. «Aproximació a la teoria de la traducció literària a Catalunya». *Revista de Catalunya*, 93, febrer 1995, p. 71-82.
- Balash, Manuel. 1972. «Sobre els hexàmetres ribians i la meua versió de la Ilíada». *Serra d'Or*, 149, febrer 1972, p. 35-36.
- 1984. *Carles Riba, hellenista i humanista*. Barcelona: Barcino, 1984.
- 1987. «Carles Riba, traductor de l'alemany». Dins: *Carles Riba. La vessant alemanya del seu pensament i de la seva obra*. Barcelona: Edicions del Mall, 1987, p. 233-274.
- Barjau, Eustaquio. 1982. «Carles Riba, traductor de Hölderlin». Dins: *Primer Simposio Internacional sobre el Traductor y la Traducción*. Madrid: APETI, 1982, p. 123-139.
- Barjau, Eustaqui. 1986. «Carles Riba, traductor de Rilke». Dins: *Actes del Simposi Carles Riba*. A cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, p. 73-83.
- Barjau, Eustaqui. 1995. «La presència de Hölderlin en l'obra de Carles Riba». Dins: *Actes del II Simposi Carles Riba (Carles Riba: 100 anys)*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 73-84.
- Cabré, Míriam. 2001. «Poe, Baudelaire, Riba». *Quaderns. Revista de traducció*, 6, 2001, p. 119-131.
- Calderer, Lluís. 1983. «Kavafis a Catalunya». *Faig*, 21, desembre 1983, p. 27-38.
- Calonge, Rosa Maria. 1995. «El concepte de la traducció en Carles Riba». *Revista de Catalunya*, 102, desembre 1995, p. 131-143.
- Castellanos Vila, Joan. 1968. «Carles Riba y sus dos traducciones de La Odisea». Dins: *Actas del III Congreso Español de Estudios Clásicos*, vol. II. Madrid: Sociedad Española de Estudios Clásicos, 1968, p. 18-24.
- Clua i Serena, Josep Antoni (vegeu Torné i Teixidó, Ramon; Clua i Serena, Josep Antoni. 1993c).

- Cornudella, Jordi. 1986. «Arquíloc, o “la poesia sóc jo”: Una conferència de Carles Riba» Dins: *Actes del Simposi Carles Riba*. A cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, p. 211-230.
- Cors i Meya, Jordi. 1986. «La traducció de l'«Odissea» per Carles Riba». Dins: *Actes del Simposi Carles Riba*. A cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, p. 61-71.
- 1987. «Troballes expressives i opcions discutibles en la versió ribiana de l'«Odissea»». *Faventia*, 9 / 2, 1987, p. 5-39.
- 1990. «Carles Riba i l'adaptació de l'hexàmetre al català en la seva traducció de l'«Odissea»». *Els Marges*, 41, febrer 1990, p. 39-56.
- 1995. «Carles Riba i Homer». Dins: *Actes del II Simposi Carles Riba (Carles Riba: 100 anys)*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 23-35.
- 1998. «L'hexàmetre homèric adaptat a la mètrica catalana en la versió catalana de l'«Odissea»». *Faventia*, 20 / 2, 1998, p. 209-217.
- Crexells, Joan. 1925. «La lliçó de Xenofont». *La Publicitat*, 15-1-1925. Reproduït a: *Obra completa*, vol. 1: *De Plató a Carles Riba*. A cura d'Alfred Schrem. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1996, p. 545-549.
- Dolç, Miquel. 1953. «La nova “Odissea” de Carles Riba». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 11, 1953, p. 73-74.
- 1959. «Carles Riba dins el món clàssic». *Germinabit*, 65, agost-setembre 1959, p. 44-46.
- Farran i Mayoral, Josep. 1920. «El Càntic dels Càntics i el Llibre de Ruth, trad. de Carles Riba». Dins: *Lletres a una amiga estrangera*. Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1920, p. 90-92.
- 1931. «L'art de traduir els grecs». Dins: *Reflexions i sentiments*. Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1931, p. 77-95.
- Fernández-Galiano, Manuel. 1983. «Traduccions rítmiques i geni de la llengua». Dins: *Estudis Universitari Catalans*, vol. xxv: *Miscel·lània Aramon i Serra III*. Barcelona: Curial, 1983, p. 191-204. [Sobre les traduccions de clàssics grecs.]
- Ferraté, Joan. 1955a. «La nova Odissea». Dins: *Carles Riba, avui*. Barcelona: Alpha, 1955, p. 79-86. Reproduït a: *Papers sobre Carles Riba*. Barcelona: Quaderns Crema, 1993, p. 109-115.
- 1955b. «El risc que salva». Dins: *Carles Riba, avui*. Barcelona: Alpha, 1955, p. 87-128. Reproduït a: *Papers sobre Carles Riba*. Barcelona: Quaderns Crema, 1993, p. 117-172. [Sobre les traduccions de Sòfocles.]
- Ferrater, Gabriel. 1962. «Els poemes de Kavafis». *Serra d'Or*, 11, novembre 1962, p. 1.

- Ferrater, Gabriel. 1971. «Prefaci» a Carles Riba, *Versions de Hölderlin*. Barcelona: Edicions 62, 1971, p. 5-15. Reproduït a: *Sobre literatura. Assaigs, articles i altres textos 1951-1971*. A cura de Joan Ferraté. Barcelona: Edicions 62, 1979, p. 33-42.
- Folguera, Joaquim. 1920a. «Històries extraordinàries d'Edgar A. Poe, traducció de Carles Riba». Dins: *Articles*. Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1920, p. 43-45.
- 1920b. «El Càntic dels Càntics». Dins: *Articles*. Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1920, p. 121-129.
- Friese, Birgit. 1985. *Carles Riba als Übersetzer aus dem Deutschen*. Frankfurt am Main; Nova York: Peter Lang, 1985.
- Gestí Bautista, Joaquim. 2004. «Traduccions catalanes de literatura neogrega (1881-2003)». *Quaderns. Revista de traducció*, 11, 2004, p. 159-174.
- Guardiola, Carles-Jordi. 1993. «De nou “Un vell meravellós”». *Reduccions*, 60, desembre 1993, p. 61-63. [Esmena un article anterior: «Un poema desconegut de Carles Riba». *Reduccions*, 23/24, setembre-novembre 1985, p. 14-17].]
- Hina, Horst. 1993. «Traducción y crítica en la Cataluña de comienzos de siglo (Joan Maragall, Josep Carner, Carles Riba)». *Brispania*, 1993, p. 71-89.
- Lorda Alaiz, F. M. 1963-1968. «Dues cales en la doble traducció de *L'Odissea* de Carles Riba». *Estudis Romànics*, XIII, 1963-1968, p. 349-356.
- Malé, Jordi. 1995. «Sòfocles i Carles Riba. A propòsit de *Salvatge cor*». *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*, 9-10-11, 1995, p. 171-193.
- 1999. «*Terra erma* de T. S. Eliot: una traducció de Rosa Leveroni amb correccions de Carles Riba». *Reduccions*, 71, octubre 1999, p. 26-58.
- 2003a. «L'humanisme ribià com a principi educatiu i de construcció nacional». Dins: Aula Carles Riba, *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)*. Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé, eds. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003 (Annexos 2 d'Ítaca. *Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*), p. 143-163.
- 2003b. «Els tràgics grecs, entre el Modernisme i el Noucentisme». Dins: Aula Carles Riba, *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)*. Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé, eds. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003 (Annexos 2 d'Ítaca. *Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*), p. 235-254.
- 2006. «Fonaments de la teoria de la traducció de Carles Riba», comunicació presentada al congrés internacional *Traducción e intercambio cultural en la época de la globalización*, celebrat a la Universitat de Barcelona del 16 al 19 de maig de 2006. (Actes en curs de publicació per l'editorial Peter Lang, sota el títol *Translation and Interculturality*.)
- 2007. «Una llengua en plena ebullició.» Els traductors davant el català

- literari a les primeres dècades del segle xx». *Quaderns. Revista de traducció*, 14, 2007 (en curs d'edició).
- Marco Borillo, Josep. 2004. «Translating style and styles of translating: Henry James and Edgar Allan Poe in Catalan». *Language and Literature*, 13 (1), 2004, 73-90.
- 2005. «Carles Riba i el literalisme de traç fi: anàlisi basada en la traducció d'«El gat negre», d'Edgar Allan Poe». Dins: Miquel M. Gibert i Marcel Ortín (eds.), *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. 1 Simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània. Lleida: Punctum & Trilcat, 2005, p. 53-70.
- Medina, Jaume. 1978a. «Sòfocles i Eurípides traduïts per Carles Riba». *Els Marges*, 13, maig 1978, p. 102-110.
- 1978b. «L'hexàmetre i el dístic elegíac en la poesia catalana». *Els Marges*, 14, setembre 1978, p. 3-30.
- 1980. «Entorn d'una fallàcia». *Els Marges*, 20, setembre 1980, p. 106-108. [Sobre l'adaptació de l'hexàmetre clàssic.]
- 1983. «La Bucòlica IV de Virgili, traduïda per Carles Riba». *Faventia*, 5 / 1, 1983, p. 85-87.
- 1984. «Carles Riba, humanista i traductor». Dins: Diversos autors, *Carles Riba en els seus millors escrits*. Barcelona: Miquel Arimany, 1984, p. 113-121.
- 1985. «Carles Riba, traductor de contes». *Faig*, 23 / 24, maig 1985, p. 185-190.
- 1987. *Carles Riba i Friedrich Hölderlin*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- 1990a. «Traducció». Dins: *L'obra de Carles Riba*. Barcelona: Teide, 1990, p. 109-135.
- 1990b. «Unes traduccions primerenques de Carles Riba». *Serra d'Or*, 363, març 1990, p. 49-50.
- Mestre, Francesca. 2003. «“Més que una joia, un deure”. Carles Riba traductor de Plutarc». Dins: Aula Carles Riba, *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)*. Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé, eds. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003 (Annexos 2 d'Ítaca. *Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*), p. 115-130.
- Miralles, Carles. 1968. «Traducciones catalanas de literatura neogriega». *Estudios clásicos*, 53, 1968, p. 135-141.
- 1977. «Pròleg» a *Tragèdies d'Eurípides**. Traducció catalana de Carles Riba. Introducció i edició a cura de Carles Miralles. Barcelona: Curial, 1977, p. 5-33.
- 1986a. «El fragment de Callí traduït per Nicolau d'Olwer (Sobre els orígens de l'adaptació del dístic elegíac al català)». Dins: *Eulàlia. Estudis i notes de literatura catalana*. Barcelona: Edicions del Mall, 1986, p. 83-119.

- Miralles, Carles. 1986b «Nota sobre les traduccions de tràgics grecs. Sobre humanisme i filologia clàssica a començament de segle». Dins: *Eulàlia. Estudis i notes de literatura catalana*. Barcelona: Edicions del Mall, 1986, p. 123-135.
- 1995a. «Riba sobre els grecs». Dins: *Actes del II Simposi Carles Riba (Carles Riba: 100 anys)*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 7-22.
- 1995b. «Riba humanista». *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*, 9-10-11, 1995, p. 161-169.
- 1999. «Les traduccions de Riba a la “Biblioteca Literària”». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes xxxviii*. Barcelona: PAM, 1999, p. 243-250.
- Molas, Joaquim; Medina, Jaume. 1986. «Carles Riba i els clàssics: les primeres traduccions (1911-1917)». Dins: *Actes del Simposi Carles Riba*. A cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, p. 139-148.
- Montoliu, Manuel de. 1926a. «Xenofont. *Records de Sòcrates*. Text i traducció de Carles Riba». Dins: *Breviari crític 1923-1924*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1926, p. 223-225.
- 1926b. «Ausoni. *Obres*, vol. I. Text i traducció de Carles Riba i Antoni Navarro». Dins: *Breviari crític 1923-1924*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1926, p. 240-242.
- 1935. «Una magna traducció d'una obra magna». *La Veu de Catalunya*, 8-1-1935. Reproduït, amb el títol «Èsquil. *Tragèdies*. traducció de Carles Riba», a: *Breviari crític*, vol. VII. Edició a cura de F. Xavier Ricomà i Rosa M. Ricomà. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1988, p. 192-195.
- Murgades, Josep. 1994. «Apunt sobre noucentisme i traducció». *Els Marges*, 50, juny 1994, p. 92-96.
- Nicolau d'Olwer, Lluís. 1919. «*La Odissea*. Traducció de Cales Riba». *L'Instant*, 15-X-1919, p. 6.
- 1920. «Traduccions paral·leles (Llucià-Plutarc)». *La Revista*, 123, 1-XI-1920, p. 298-300.
- Olivar, Marçal. «Carles Riba a la Fundació Bernat Metge: esbós d'uns quants records». Dins: Diversos autors, *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*. Barcelona: Ariel, 1973, p. 295-299. Reproduït a: *Obra dispersa*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1991, p. 105-110.
- [Ors, Eugeni d'] Xenius. 1915. «Una traducció catalana de Edgar Poe». *España. Semanario de la vida nacional*, 30-IV-1915, p. 6.
- Ortín, Marcel. 2004. «Las traducciones, del Noucentisme a la actualidad». Dins: Francisco Lafarga i Luis Pegenaute (eds.), *Historia de la Traducción en España*. Salamanca: Ambos Mundos, 2004, p. 674-694.

- Palau i Fabre, Josep. 1976. «El triomf de l'*Odissea*». Dins: *Quaderns de l'alquimista*. Barcelona: Pòrtic, 1976, p. 141-143.
- Parcerisas, Francesc. 1994. «Alguns canvis en el concepte de traducció». *Els Marges*, 50, juny 1994, p. 86-92. [Sobre la traducció de l'*Odissea*.]
- 1995. «Traducció, edició, ideologia». Dins: Josep Marco Borillo (ed.), *La traducció literària*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 1995, p. 93-105.
- Parramon i Blasco, Jordi. 1999. *Ritmes clàssics. La mètrica quantitativa i la seva adaptació accentual*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999.
- Pla, Josep. 1974. «El poeta grec modern Kavafis». Dins: *Notes per a Sílvia (Obra completa, 26)*. Barcelona: Destino, 1974, p. 419-422.
- Pòrtulas, Jaume. 1979a. «A propòsit de les versions dels tràgics grecs de Carles Riba». Dins: *Estudis Universitari Catalans*, vol. XXIII: *Miscel·lània Aramon i Serra I*. Barcelona: Curial, 1979, p. 445-464.
- 1979b. «Carles Riba, tants anys després: les versions en vers de Sòfocles i d'Eurípides». *Reduccions*, 9, desembre 1979, p. 47-55.
- 1980. «Història, nostàlgia i mite». *Els Marges*, 20, setembre 1980, p. 23-33. [Sobre les traduccions de Kavafis.]
- 1984. «En els navilis de Pantagruel». *Els Marges*, 32, desembre 1984, p. 25-44. [Sobre Riba com a humanista]
- 1986. «Miralls tèrbols». *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*, 2, 1986, p. 167-188. [Sobre les traduccions d'Homè.]
- 1994. «Elogi del torsimany». *Anuari de Filologia* (Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia), XVII, D, 5, 1994, p. 77-82.
- 1995a. «Èdip i el tràgic en la visió de Carles Riba». *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*, 9-10-11, 1995, p. 195-202.
- 1995b. «Riba sobre la poesia tràgica dels grecs». *Els Marges*, 54, desembre 1995, p. 21-35.
- 2003. «"Enfortir el nostre nacionalisme literari"». Els primers anys de la Fundació Bernat Metge». Dins: Aula Carles Riba, *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)*. Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé, eds. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003 (Annexos 2 d'*Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*), p. 51-65.
- Sánchez Rodrigo, Lourdes; Noguera Valdivieso, Enrique J. 1994. «Els poetes com a traductors: Kavafis en català, Kavafis en castellà». *Zeitschrift für Katalanistik. Revista d'Estudis Catalans*, 7, 1994, p. 117-129. (Versió corregida, bé que publicada amb anterioritat, del text de les *Actes del I Congrés Internacional sobre Traducció*, vol. II. A cura de Miquel Edo Julià. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Traducció i Interpretació, 1996, p. 851-858.)

- Sellent, Joan. 1998. «La traducció literària en català al segle xx: alguns títols representatius». *Quaderns. Revista de traducció*, 2, 1998, p. 23-32. [Sobre la traducció de l'*Odissea*.]
- Seva, Antoni. 1980. «Traduir: traïr? Triar?». *L'Espill*, 5, primavera 1980, p. 9-24. [Sobre la traducció de l'*Odissea*.]
- Serrallonga, Segimon. 1979. «Sèneca, *Hèrcules a l'Eta*. Traducció de Carles Riba». *Reduccions*, 8, setembre 1979, p. 29-53.
- 1984. «Llegir els clàssics amb Riba». Dins: Diversos autors, *Llibre de l'Escola*, 6 (Curs 1983-1984). Vic: Escola Universitària Balmes, 1984, p. 77-85.
- 1989. «L'inoblidable viatge». *Circularart*, 19, estiu 1989, p. 3-4. Reproduït a: *Butlletí dels Mestres*, 234, juny 1993, p. 73-75.
- Solà, Alexis E. 1977. «Pròleg» a Konstandinos P. Kavafis, *Poemes***. Traduits i anotats per Carles Riba. Barcelona: Curial, 1977, p. 5-46.
- Sullà, Enric. 1984. «Pròleg» a Carles Riba, *Esbossos de versions de Rilke*. Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 5-15.
- 1987. «Carles Riba. Les traduccions». Dins: Martí de Riquer / Antoni Comas / Joaquim Molas, *Història de la literatura catalana*. Part Moderna. Vol. IX. Barcelona: Ariel, 1987, p. 322-327.
- Teixidor, Joan. 1957. «La traducció de *L'Odissea*, per Carles Riba». Dins: *Entres les lletres i les arts*. Barcelona: Joaquim Horta, editor, 1957, p. 61-65.
- Torné i Teixidó, Ramon. 1990/91. «Notes a la traducció d'una elegia grega per Carles Riba. Consideracions a alguns passatges dactílics dins les tragèdies d'Eurípides i de Sòfocles». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. xxxi. (= *Actes de les Jornades d'Homenatge a Dolors Condom*), p. 223-231.
- 1993a. «Introducció» a Carles Riba, *Les Bucòliques de Virgili i altres poemes pastorals*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 1993, p. 9-18.
- 1993b. «Una traducció d'un poema de Catul per Carles Riba». *Faventia*, 15/1, 1993, p. 97-98.
- 1996a. «Una traducció primerenca de Safo per Carles Riba». Dins: Mercè Puig (ed.), *Tradició Clàssica. Actes de l'XIè Simposi de la Secció Catalana de la SEEC*. Andorra: Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació, Joventut i Esports, 1996, p. 671-676.
- 1996b. «Carles Riba, sobre la didàctica del grec. (Dues cartes a Francesc Cambó sobre les activitats docents a la Fundació Bernat Metge)». *Els Marges*, 57, desembre 1996, p. 53-69.
- 1997. «Una traducció primerenca de Safo per Carles Riba (II)». *Faventia*, 19/1, 1997, p. 109-119.
- 1999a. «Riba i Píndar». Dins: Ignasi X. Adiego (ed.), *Actes del XIIIè Simposi*

- d'Estudis Clàssics (Secció Catalana de la SEEC)*. Tortosa: Ajuntament de Tortosa, 1999, p. 297-302.
- 1999b. «Traducciones catalanas de los poemas homéricos». *Tempus*, 23, 1999, p. 5-15.
- 2002. «Les *Anacreòntiques* traduïdes per Carles Riba (1913)». *Faventia*, 24/1, 2002, p. 161-178.
- 2003. «Significació dels *Himnes homèrics* de Joan Maragall a Carles Riba». Dins: Aula Carles Riba, *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)*. Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé, eds. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003 (Annexos 2 d'Ítaca. *Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*), p. 131-141.
- Torné i Teixidó, Ramon; Clua i Serena, Josep Antoni. 1993. «Juvenilia i humanisme clàssic: sobre les primeres traduccions de Carles Riba». *Auriga*, 8, juny-setembre 1993, p. 5-9.
- Triadú, Joan. 1993a. «Pròleg a *Poemes de Kavafis*». Dins: *Per comprendre Carles Riba*. Manresa: Faig Cultura i Parcir Edicions Selectes, 1993, p. 197-200.
- 1993b. «Eurípides-Riba: teatre immortal en català». Dins: *Per comprendre Carles Riba*. Manresa: Faig Cultura i Parcir Edicions Selectes, 1993, p. 187-190.
- 1993c. «Riba, traductor de Kipling». Dins: *Per comprendre Carles Riba*. Manresa: Faig Cultura i Parcir Edicions Selectes, 1993, p. 195-196.
- Valentí, Eduard. 1973a. «Carles Riba, humanista». Dins: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial, 1973, p. 70-82.
- 1973b. «Carles Riba i la seva traducció de l'*Odissea*». Dins: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial, 1973, p. 83-99.
- 1973c. «L'adaptació catalana de l'hexàmetre en Maragall i en les traduccions de l'"*Odissea*" de Carles Riba». Dins: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial, 1973, p. 100-120.

Índex onomàstic

- Adiego, Ignasi X. 115
Albertí, Jordi 27
Alighieri, Dante 20, 104
Almuni, Francesc 106
Alonso, Amado 40
Alsina Clota, Josep 109
Andreiev, Leonid Nicolaievitx 16
Arderiu, Clementina 13, 14, 17
Aribau, Bonaventura Carles 78
Aristòtil 17, 99
Arquíloc 19, 110
Ausoni 18, 100, 101, 113
Bacardí, Montserrat 29
Badia, Lola 71
Badosa, Cristina 109
Balari, Josep 11
Balasch, Manuel 19, 21, 105, 106, 109
Balcells, Joaquim 101
Barbarà, Joan 106
Barjau, Eustaqui 25, 109
Baudelaire, Charles 109
Bayon, Enric 102
Bédier, Joseph 15, 99, 108
Benavent, Pere 50, 54
Bergnes de las Casas, Antoni 11
Bergue, Paul 69
Bernard, Tristan 16
Boccaccio, Giovanni 41, 71, 72, 74, 75
Bofill i Ferro, Jaume 107
Brion, Marcel 20
Brooke, Rupert 23
Browning, Robert 16
Bruce, William S. 14, 98
Brunhoff, Jean de 15, 105, 106, 108
Butti, Enrico Annibale 45
Cabré, Míriam 109
Cabré, Rosa 7, 111, 112, 114, 116
Callí 112
Calderer, Lluís 109
Calonge, Rosa Maria 109
Cambó, Francesc 17, 18, 29, 38, 78, 115
Capdevila, Josep 17
Carducci, Giosuè 12, 87
Carner, Josep 14, 15, 27, 55, 67-70, 78, 111
Casella, Mario 73, 74
Castellanos Vila, Joan 109
Catul 12, 115
Cellini, Benvenuto 14, 98, 102
Ciceró 74
Clascar, Frederic 26, 31, 47, 48
Clua i Serena, Josep Antoni 109, 116
Cluseltes, Enric 103
Cocteau, Jean 16, 21, 102
Comas, Antoni 115
Corneli Nepos 12, 97
Cornudella, Jordi 19, 110
Cors i Meyra, Jordi 110
Courtelienne, Georges 16
Crexells, Joan 30, 110
Croiset, Maurice 18
Cruellas i Serra, Rosa M. 17
Curtius, Ernst Robert 14
D'Annunzio, Gabriele 12, 13
Dacier, Anne 57
Dante v. Alighieri, Dante
Däubler, Theodor 16
De Sanctis, Francesco 74
Desrousseaux, Alexandre Marie 18
Desvalls, A. 14, 98
Dickens, Charles 16, 28
Dolç, Miquel 110
Du Bellay, Joachim 69
Edo Julià, Miquel 114
Edschmid, Kasimir 14

- Eliot, T. S. 21, 111
- Espriu, Salvador 106, 107
- Èsquil 18, 19, 35-38, 76, 77, 85, 89, 102, 113
- Estelrich, Joan 15, 18, 29, 102
- Eurípides 17, 21, 35, 36, 97, 101, 105, 106, 112, 114, 115, 116
- Fabra, Pompeu 27, 31, 45, 46, 77
- Farran i Mayoral, Josep 20, 110
- Fauconnier, Geneviève 20, 104
- Febrer, Andreu 71
- Fernández-Galiano, Manuel 110
- Ferraté, Joan 26, 110, 111
- Ferrater, Gabriel 25, 106, 110, 111
- Finsler, Georg 14, 100
- Folguera, Joaquim 111
- Fontcuberta, Joan 29
- Fornier, Jaume 41
- Friese, Birgit 111
- Gallén, Enric 42
- Garcés, Tomàs 31
- Garriga, Carles 42
- Gestí Bautista, Joaquim 111
- Gibert, Miquel M. 112
- Gide, André 67
- Gillet, Louis 20, 104
- Goethe, Johann Wolfgang von 12, 16, 28, 40, 90
- Gògol, Nikolai Vasilievitx 12, 16, 97, 99, 103, 105
- Grimm, Jacob i Wilhelm 12, 15, 98, 99, 103, 106
- Gual, Adrià 16
- Guardiola, Carles-Jordi 7, 13, 42, 111
- Gudeman, Alfred 14, 100
- Haggard, H. Rider 16, 102
- Hearn, Lafcadio 16
- Henry, O. 16, 112
- Heròdot 12
- Hina, Horst 111
- Hinks, Arthur R. 14, 98
- Hoffmann, E. T. A. 16, 100
- Hogarth, David George 14, 99
- Hölderlin, Friedrich 15, 19, 20, 22, 24, 25, 104, 106, 109, 111, 112
- Homer 14, 17, 22, 24, 33, 37, 39, 49, 53-55, 57, 59, 64, 65, 81, 85, 86, 98, 104, 110, 114
- Horaci 61
- Iatrìdi, Julia 21
- James, Henry 112
- Janés, Josep 19, 20, 104
- Jori, Carmina 42
- Joubert, Joseph 50, 54
- Jufresa, Montserrat 7, 42, 111, 112, 114, 116
- Kafka, Franz 15
- Kavafis, Konstandinos P. 22, 105, 107, 109, 110, 114, 115, 116
- Keller, Gottfried 15, 16, 100, 102
- Kipling, Rudyard 20, 116
- Koch, Max 14, 101
- Lafarga, Francisco 113
- La Fontaine, Jean de 28, 67-69
- Leopardi, Giacomo 23, 40, 90
- Leveroni, Rosa 21, 111
- Lida, Raimundo 40
- Lleonart, Josep 13, 97
- Llorenç, el Magnífic 20
- Llucià 113
- Longfellow, Henry Wadsworth 12
- López-Picó, Josep M. 13, 24, 45
- Lorda Alaiz, F. M. 111
- Maeterlinck, Maurice 55
- Malherbe, François de 68, 69
- Mallarmé, Stéphane 85
- Malye, Jean 18
- Manent, Marià 23
- Maragall, Joan 19, 33, 34, 51-54, 56-60, 64, 111, 116
- Marco Borillo, Josep 112, 114
- Margoliouth, D. S. 14, 101
- Martí i Bas, M. Montserrat 97
- Martínez i Raduà, Betlem 17
- Marvell, Andrew 17
- Massó i Torrents, Jaume 71
- Maupassant, Guy de 16

- Mazon, Paul 18, 76, 77, 92, 102
 Medina, Jaume 7, 11, 12, 16, 17, 19, 20, 22, 23,
 25, 71, 108, 109, 110, 112, 113, 118
 Merejkovski, Dmitri Sergueievitx 20
 Méridier, Louis 18
 Mestre, Francesca 112
 Metge, Bernat 74
 Millàs Raurell, Josep 16, 102
 Millet i Maristany, Fèlix 20
 Miquel Àngel 20
 Miralles, Carles 12, 21, 28, 30, 42, 106, 107,
 112, 113
 Mistral, Frederic 16
 Molas, Joaquim 12, 113, 115
 Molière [Jean-Baptiste Poquelin] 28
 Montoliu, Manuel de 36, 113
 Montserrat, Cebrià 104
 Morató, Lluís 103
 Morera i Galícia, Magí 61-63
 Murgades, Josep 27, 28, 42, 113
 Musset, Alfred de 28
 Nardi, Núria 27
 Navarro, Antoni 18, 100, 101, 113
 Nicolau d'Olwer, Lluís 30, 31, 77, 112, 113
 Nogueras Valdivieso, Enrique J. 114
 Novalis [Friedrich von Hardenberg] 20
 Obiols, Josep 89, 98, 104
 Olivar, Marçal 113
 Ors, Eugeni d' 13, 27, 45, 46, 50, 54, 62,
 64, 113
 Ortín, Marcel 27, 42, 112, 113
 Ostwald, Hans 16
 Palau i Fabre, Josep 20, 114
 Parcerisas, Francesc 29, 114
 Parpal, Cosme 28
 Parramon i Blasco, Jordi 114
 Pascal, Blaise 20
 Pegenau, Luis 113
 Péguy, Charles 14
 Pelegrí, Iolanda 27
 Peretz, Isaac Loeb 16
 Perramon 103
 Perrault, Charles 45
 Petit, Joan 21, 100, 105
 Petrarca, Francesco 74
 Píndar 12, 14, 115
 Pla, Josep 11, 67, 114
 Pla, Xavier 27, 55
 Plató 62
 Plaute 16, 74, 97, 101
 Plutarc 17, 18, 19, 20, 21, 29, 30, 62, 98, 100,
 101, 102, 103, 104, 112, 113
 Poe, Edgar Allan 12, 13, 22, 23, 30, 31, 45, 46,
 56, 85, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 106, 107,
 109, 111, 112, 113
 Pope, Alexander 57, 64
 Pòrtulas, Jaume 26, 42, 114
 Prat de la Riba, Enric 27, 62
 Puech, Aimé 18
 Puig, Mercè 115
 Puig i Ferrer, Joan 16, 17
 Rackham, Arthur 103, 106
 Radigales, Jaume 42
 Rahola, Carles 13
 Ranz Romanillos, Antonio 20
 Riba i Arderiu, Jordi 20
 Ribera, Llorenç 28, 32
 Ricart, Enric Cristòfol 81, 104
 Ricomà, F. Xavier 113
 Ricomà, Rosa M. 113
 Rilke, Rainer Maria 17, 22, 25, 106, 107, 108,
 109, 115
 Riquer, Martí de 108, 115
 Ronsard, Pierre de 68
 Rovira i Virgili, Antoni 45
 Rubió i Lluch, Antoni 11
 Ruyra, Joaquim 59
 Safo 12, 23, 115
 Saint-Pierre, Bernardin de 15, 99
 Saló, Antonio 97
 Sánchez Rodrigo, Lourdes 114
 Sandiumenge, Magí 55
 Schrem, Alfred 110
 Schröer, M. M. Arnold 14, 100

Scott, Walter 13, 97
 Segalà, Lluís 11, 12, 28
 Sellent, Joan 115
 Sèneca 21, 25, 115
 Serrallonga, Segimon 21, 23, 115
 Seva, Antoni 115
 Shakespeare, William 12, 23, 27, 28,
 61-63, 83
 Sichel, Edith 14, 98
 Sienkiewicz, Henryk 15, 16, 99, 103
 Sòfocles 17, 19, 21, 22, 25, 26, 32, 35, 36, 39,
 40, 41, 89, 90, 91, 92, 98, 104, 105, 107,
 110, 111, 112, 114, 115
 Solà, Alexis E. 107, 115
 Steiner, George 37
 Stravinsky, Igor 16
 Strindberg, August 16
 Subirachs, Josep M. 105
 Sullà, Enric 7, 17, 25, 71, 108, 109, 110, 113, 115
 Tagore, Rabindranath 13
 Tann-Bergler, Ottokar 16
 Teixidor, Joan 115
 Terencià Maure 58
 Torné i Teixidó, Ramon 12, 18, 23, 42, 108,
 109, 115, 116
 Triadú, Joan 105, 116
 Tucídides 80
 Valentí, Eduard 33, 116
 Valéry, Paul 32
 Vall i Perdigó, Josep M. 22
 Veny, Joan Ramon 42
 Verdager, Jacint 78
 Verlaine, Paul 54, 55
 Vigny, Alfred de 16, 100
 Virgili 11, 12, 23, 28, 65, 97, 108, 112, 115
 Vives, Lluís 78
 Vossler, Karl 15, 29, 32, 33, 35-37, 40, 51,
 67, 68
 Xènius v. Ors, Eugeni d'
 Xenofont 17, 18, 29, 30, 99, 110, 113